

Közösség, lokalitás, szívességbank

Tartalom

1. Bevezetés.....	3
2. A közösségfejlesztés elmélete és módszertana	5
2.1. A közösség értelmezésének körülményei	5
2.2. A közösségfejlesztés helyzete.....	8
2.2.1. A közösség és a közösségfejlesztés definiálása	8
2.2.2. A közösségfejlesztés hazai gyökerei, gyakorlatai.....	9
2.3. A szívésségbank helye a közösségfejlesztés módszertanában.....	14
2.3.1. A helyi közösségek, szomszédságok ismervei.....	14
2.3.2. A közösségfejlesztés folyamata	16
2.3.3. A közösségfejlesztés módszerei.....	17
2.3.4. Gazdaságfejlesztési módszerek.....	18
3. A szívésségbank elméleti keretei	21
3.1. A szívésségbank definiálása, működési szabályzata	21
3.2. A szívésségbankok főbb típusai	23
3.3. A szívésségbank hazai és nemzetközi gyökerei	24
4. A szívésségbank hazai gyakorlata.....	30
4.1. Sikeres példa: a Talentum KÖR	30
4.2. Sikertelen példa: az Erdőkertesi KÖR.....	34
5. Ismeretanyag induló szívésségbankoknak	36
5.1. A szívésségbank létrehozásának lépései.....	36
5.2. A szívésségbank sikerkritériumai	39
5.3. A szívésségbank hasznossága.....	41
6. Egy új lehetséges szívésségbankról	46
6.1. Az új szívésségbank tervezett helyszíne, Kisújszállás	46
6.1.1. A település társadalma	46
6.1.2. A település infrastruktúrája, gazdasága	48
6.1.3. SWOT analízis	51
6.2. A kisújszállási kérdőíves kutatás eredményei	52
7. Összegzés	58
Felhasznált irodalom	59
Mellékletek.....	62

1. Bevezetés

*„Valóban, egy olyan társadalom, amelynek tagjait nem kapcsolná egymáshoz
valamilyen tartós és szilárd kötelék, egy halom laza porhoz hasonlítana,
amelyet a legkisebb szél is szétszórna a négy égtáj felé.”*

(E. Durkheim)

TDK dolgozatomban témaválasztásomat egy számomra nagyon érdekes eset határozta meg. Egy hosszabb vonatút alkalmával eltűnődtem azon, milyen nehéz helyzetben vannak hazánk társadalmának egyes csoportjai, és emellett mennyire kihasználatlanul hagyják az emberek meglévő erőforrásait. Magyarország lakosságának nagy részét érinti a munkanélküliség, az európai normától jóval elmaradó életszínvonal. Tapasztalataim azt mutatják, hogy hazánkban igen jellemző az az attitűd, miszerint sokan – summázva – „felülről” jövő segítséget, megoldást várnak problémáikra. Elgondolkodtam, hogyan lehetne változtatni ezen a hozzáálláson, és a közösségek erőforrásainak optimalizálása által találni megoldást a hátrányos életkörülmények mérséklésére és számos más felmerülő nehézség áthidalására. Eszembe jutottak olyan példák, amikor különböző szolgáltatásokat ajánltak fel emberek, bizonyos összegért cserébe; ez némi jövedelemhez segítette hozzá a szolgáltatást nyújtót, az igénybevevő pedig hasznos segítséget kapott. Ennek a folyamatnak a hiányossága abban rejlik, hogy felmerülő szükségletek egyáltalán nem, vagy csak kis részben realizálódnak fizetőképes keresletként a pénzhiány miatt. Így jutottam el az ötlethez, amely egy olyan rendszerről szólt, amelyben pénz felhasználása nélkül működhet szolgáltatások és termékek piaca. Ezen koncepciómat ezután részletesen kidolgoztam és nevet is adtam neki, ez a név pedig a „szívességbank” volt. Később az interneten böngészve nagy meglepődéssel kellett konstatálnom, hogy az általam saját innovációnak vélt közösségfejlesztési módszert már szerte a világon alkalmazzák, sőt Magyarországon is a rendszerváltás óta működnek ilyen csoportok, szintén a „szívességbank” elnevezést használva. Ez a felfedezés nagy érdeklődést váltott ki belőlem a téma iránt, a téma tudományos igényű feldolgozása pedig az alapos elmélyülés lehetőségét nyújtotta számomra.

Az életszínvonalbeli problémákra történő megoldáskeresés mellett modernizált társadalmunkra való tekintettel az emberi közösségek építésének kérdése is kiemelten fontos téma kell, hogy legyen. A globalizáció térhódításával a közösség védelmi erejét fokozatosan veszítjük el és így az elidegenedés, a magány és az izolálódás vált a mai individualizált társadalom meghatározó jelképévé, a modern kor életérzésévé. Az elidegenedés, mint

társadalmi probléma összefügg a közösség és az egyén viszonyának változásával. Az individualizmus természetesen önmagában nem tekinthető negatívumnak, sokkal inkább irányvonalnak, amely az önmegvalósítást, az egyén autonómiára való törekvését hangsúlyozza. Emellett viszont ebben az attitűdben gyökerezve megjelennek olyan kétségkívül negatív jelenségek is, mint például az anómia, amelyet a közös értékek és normák meggyengülése keltett életre és így módon a modern énközpontú társadalom egyik sajnálatos „rendellenessége”.

A szívességbank közösségépítő és életszínvonal-fejlesztő hatásai révén potenciális megoldásként szolgálhat az említett társadalmi szintű problémákra, így aktualitása nem lehet kérdéses.

Dolgozatomban először be kívánom mutatni magát a közösséget és a közösségfejlesztést, mint a szívességbankot befogadó és alkalmazó környezetet. A közösségfejlesztési munka struktúrájába történő elhelyezés után pedig igyekszem betekintést nyújtani a szívességbank elviségébe, történeti gyökereibe, perspektíváiba, működésének praxisába. A dolgozat közvetíteni szándékozott üzeneteinek megalapozottságát (a dolgozathoz felhasznált 30 db szakirodalomból a teljesség igénye nélkül) olyan prominens szerzők és szakemberek művei szolgálják, mint *Vercseg Ilona*, *Varga Tamás*, *Hankiss Elemér*, vagy *Bernard Lietaer*; szívességbank-alapító interjúalanyaim, *Zombok György* és *Boros Attila Botond* tapasztalatai pedig gyakorlati tudáshalmazként erősítik írásom relevanciáját. Több évtizedes praxisra támaszkodva vállalkozom tehát olyan ismeretanyag prezentálására, amely szándékom szerint világos irányvonalat, praktikusán felhasználható útmutatót szolgáltat a témával aktívan foglalkozni akarók számára.

Empirikus kérdőíves kutatásom legfőbb kérdése, hogy a megkérdezettek milyen arányban lennének tagjai egy szívességbanknak, ha az Kisújszálláson, lakóvárosomban létesülne. Ezen túlmenő hipotézisem leginkább a közösség hozzáállásának, és az önsegítő rendszer szempontjából fontos jellemzőinek árnyalását szolgálják. A csatlakozási szándékot kutató kérdés azonban a dolgozat elkészítésén túl számomra egyfajta előkészítő igényfelmérési céllal is bír; ugyanis terveim között szerepel egy szívességbank elindítása Kisújszálláson, amennyiben megfelelően pozitív fogadtatásban lesz része a kezdeményezésnek.

Reményeim szerint írásom egy átfogó kép átadására lesz alkalmas az életképes, proaktív közösségek kialakításának fontosságát, és a szívességbank ezen misszióban betöltött szerepét illetően.

2. A közösségfejlesztés elmélete és módszertana

2.1. A közösség értelmezésének körülményei

A közösség értelmezése igen sokrétű kérdés, mivel meglehetősen széleskörűen használt fogalomról van szó. Csak néhány példát említve *Vercseg Ilona* tanulmányából: a közösség fogalma kifejezhet embercsoportot, minőséget, lokalitást, közös alkotást, a valahova tartozás érzését, együttműködésre való képességet, gazdálkodási formát, azonos eszmék vállalását vagy éppen etnikai és kulturális értékekhez való tartozást. (*Vercseg, 1993*)

A kifejezés összetett tartalma miatt tehát esetenként bizonytalan lehet, hogy milyen jelentéssel kívánjuk alkalmazni, viszont képezhetünk halmazokat, amelyek segítenek eligazodni az értelmezések sűrűjében. Vizsgált fogalmunk egyrészt közhasznú szó, amely minden olyan szituációra vonatkozhat, amelyben emberek vagy embercsoportok összetartozásáról, együttműködéséről, közös érdekéről van szó. Más alkalmazás szerint szociológiai szakkifejezés, amelynek meghatározott történetében a jelentéstartalmi változások követték egymást. Emellett pedig szociálpszichológiai zsargon is, amely jelölhet mindenfajta társadalmi képződményt, amely embereket egymáshoz, illetve valamilyen közös ügryhöz kapcsol. (*Buda, 1994*)

A gondolkodók, szociológusok közösségről alkotott elképzeléseinek, a közösségek társadalmi megítélésének a történelem során végbemenő változása igen tanulságos lehet a közösségfejlesztés eszmei alapjának megértéséhez. E történeti áttekintéshez *Harkai Nóra* 2006-ban megjelent átfogó tanulmányát veszem alapul.

A reneszánsz értelmiségiek üdvözölték a hagyományos közösségi keretből való felszabadulást. Az egyén szabadságának visszanyerését a személyes törekvéseket korlátozó közösség meggyengülésében látták.

Az európai polgárosodás során az ember egyre függetlenebbé vált. Többé már nem passzív befogadó, hanem sorsának tevékeny alakítója. A reformáció azáltal, hogy az egyént a közösségi kötelekektől függetlenül is létező autonóm entitásként képzelte el, megteremtette a cselekvő egyénre építő új erkölcsi rend alapjait.

A transzcendenstől való fokozatos elfordulás, a földrajzi felfedezések, a piacgazdaság kialakulása és a polgári forradalmak szintén hozzájárultak a hierarchián alapuló társadalmi rend megkérdőjeleződéséhez.

Az európai felvilágosodás idején a feltörekvő polgárság már meg akart szabadulni a rendi kötelekektől, szembefordult az elnyomó állammal, és hevesen bírálta az egyház hatalmát. Jelszavuk (az egyenlőség, szabadság, testvériség) egy újfajta közösség elérését célozta meg.

Ezt a közösséget az egyenjogú emberek szabad társulása hozta létre. Lényeges változást jelentett, hogy míg a rendiségben a közösség világa az öröklött kiváltságokon alapult, addig a polgári közösség a „társulás” természeti eredetét hangsúlyozta. Ez a viszonyrendszer már az egyének magánteljesítményén alapult, ily módon az egyének szabadságát, törvény előtti egyenlőségét és a társadalmi szerződésből fakadó jogokat érvényesítette. (Somlai, 1983)

E folyamat eredményeként az autonóm egyén levált a közösségről és az egyenlő emberek között létrejövő szerződéses viszony lett a meghatározó. Azonban ezzel egy időben problémák is megjelentek, amelyek az egyéni- és közösségi érdek, az önzés és önzetlenség ellentmondásosságán alapultak. A társadalomban kérdések fogalmazódtak meg: hogyan lehet egységet teremteni a köz és a magánérdek között, milyen kötelek köthetők össze az elkülönült egyéneket?

A skót felvilágosodás bölcselei azt képviselték, hogy az egyetemes jó (így a közjó is) a társadalomban keresendő, tehát az erkölcsi érzületekre, az együttérzés eszméjére építettek, amely a társadalmat összetartó erőként – szolidaritásként – nyilvánul meg.

Adam Smith szerint a közösségi szféra erkölcsi alapja az a racionális felismerés, hogy az elkülönült egyén nem tudja magát teljesen függetleníteni, szükségünk van egymásra, egymás tiszteletére, megbecsülésére. A köz java a kölcsönös függőség révén egy etikai térben formálódik ki. Filozófiájában az erkölcsi érzület és az ész egysége fogalmazódik meg, amely képes az érdekek fölé emelkedni és az egyetemes jóért munkálkodni.

David Hume azonban úgy gondolja, hogy az emberi cselekvés céljait sokkal inkább az érzelmek határozzák meg, nem pedig az ész. Szerinte a társadalmi rend alapjait nem lehet az erkölcsi érzületre alapozni. Az együttes cselekvésnek tehát annak a belátásából kell fakadnia, hogy saját érdekünk segíteni egymásnak, mert bízhatunk benne a viszonzásban.

Marx a skót felvilágosodás filozófiájával szembefordulva a modern társadalom ellentmondását hangsúlyozza. Úgy véli, az állam a tulajdonviszonyok szentesítésével az érdekkonfliktusok törvényes kereteit teremti meg. Az ember egyszerre közösségi lény és magánember, aki az önző érdekeit próbálja érvényesíteni. A feudális kötelek eltűnésével a társadalom atomjaira hullott, és az ellentétes érdekek küzdőterévé vált.

A XIX. században a kapitalizmus térhódításával egyre inkább megmutatkozott, hogy a felvilágosodás idején megfogalmazott értékektől a polgári társadalom tényleges viszonyai meglehetősen eltértek. A rendi kiváltságok részben fennmaradtak, társadalmi egyenlőtlenség és munkanélküliség volt tapasztalható. A társadalomtudósok felfigyeltek arra, hogy a kapitalizmus nem csupán a gazdasági szférában, hanem szociális szférában is változást hozott, átalakulást eredményezve a társadalom és közösség kapcsolatában. (Harkai, 2006)

A közösség és a társadalom megkülönböztetése legalább *Tönnies*ig visszavezethető a szociológiai irodalomban. Elméletének 1887-es megjelenésével a közösség elvesztése vált a társadalomtudomány egyik meghatározó témájává. *Tönnies* a közösséget eleven organizmusnak, a társadalmat pedig mechanikus összességnek, mesterséges képződménynek tekintette. Felfogása szerint a közösség tagjait a kölcsönös és közös érzület, az egyetértés és a rokonszenv tartja össze. Ezzel szemben a társadalom egymástól független egyének pusztá egymásmellettsége, akiket a javak cseréje fűz egymáshoz, egy szerződéses viszonyban. A közösség szintjeit a német szociológus szavai jól szemléltetik (a „szellem közössége” az a szint, amely a közösségfejlesztés szempontjából a releváns): „*A vér közössége, amely a lényeg egysége, a hely közösségévé fejlődik, amelynek közvetlen kifejezőmódja az együtt lakás; a fejlődés következő állomása a szellem közössége, az ugyanabban az irányban történő, azonos értelmű együttes hatás és tevékenység.*” (*Tönnies*, 1887/1983:23)

A társadalmi rendszerszemlélet jelentős teoretikusa, *Talcott Parsons* (1960) kevésbé különböztette meg a társadalmat és a közösséget: a közösséget a társadalmi rendszer szerkezetének egyfajta megjelenésének tekintette. Társadalmi rendszernek nevezett minden olyan interakciós közeget, ahol a cselekvők közös normák által szabályozva lépnek kapcsolatba egymással. Értelmezése meglehetősen széleskörűen használta közösség fogalmát. (*Vercseg*, 1993)

Durkheim lényegében egyetértett a *Tönnies* által vázolt emberi együttélés két fajtájának megkülönböztetésével, de ő mindkettőt társadalomnak nevezte (*Némedi*, 1996). *Durkheim* is különbséget tett a mechanikus és az organikus szolidaritás között, de ezeket a kifejezéseket *Tönnies*szel ellentétes értelemben használta. Szerinte a mechanikus szolidaritás személyes jellegű, közös hiten és nézeteken alapszik, az organikus szolidaritás viszont személytelen kölcsönös függőségre épül. (*Durkheim*, 1893/1986)

Weber részben a *Tönnies* által használt megkülönböztetésre hivatkozva tett különbséget a közösség és a társulás között. Úgy vélte, amíg a közösséget az egyének érzelmi vagy tradicionális összetartozása egyesíti, addig a társulást a racionálisan cselekvő egyének érdekeken alapuló beállítottsága tartja össze. (*Weber*, 1987)

A közérdek és magánérdek, az individualizáció és szolidaritás feszültségeit nem sikerült feloldani sem a szocialista, sem a kapitalista berendezkedés talaján. Ezért a XX. századi modern társadalmakban továbbra is viták nyíltak arról, hogy válságban vannak-e a közösségek.

A 2. világháború után új közösségi megközelítés bontakozott ki. A társadalomtudományban elterjedt széleskörű strukturális analízisek lehetőséget teremtettek a

közösségkérdés integrált megközelítésére, vagyis a mikro- és makroszint együttes értelmezésére. (Wellman, 1988)

Természetesen az említett történelmi változások hatása, a bürokrácia megjelenése és az iparosodás nem jelent egyet a közösségi kapcsolatok teljes megszűnésével. A közösségek formái, funkciói az idők során változtak ugyan, de a közösségek nem haltak el.

A mára kialakult társadalmi viszonyok inkább felébresztették az emberekben az informális kapcsolatok iránti igényt. Ez a hiányérzet leginkább a „mi” tudatra vonatkozik, amelynek *Hankiss Elemér* definíciója szerint a közös érdek, a közös cél és a közös értékrend a feltétele. (Hankiss, 1983:205)

A tapasztalat azt mutatja, hogy a közösség kérdése valamilyen formában mindig is nyitott lesz. Ma a kérdés azonban már nem úgy merül fel, hogy léteznek-e közösségek vagy van-e szükség rájuk; inkább úgy, hogy milyen típusú közösségeket hoz létre a ma embere; melyek a közösség funkciói; hogyan építhetünk működő, fenntartható közösségeket.

2.2. A közösségfejlesztés helyzete

2.2.1. A közösség és a közösségfejlesztés definiálása

Az előzőeket figyelembe véve megállapíthatjuk, hogy a közösségeinket fejleszteni, építgetni kell. Ez elodázhatatlan társadalmi igény. Ehhez a munkához – ha csak körvonalakban is – tudatában kell lennünk a közösségek általános ismérveinek. A leíráshoz a *Hankiss Elemér* tanulmányában alkalmazott értelmezést veszem alapul.

Hankiss a közösségnek két fő típusát nevezte meg, eszerint közvetlen és eszmei közösségekről beszélhetünk. A közvetlen közösség tagjai személyesen ismerik egymást, közvetlen kapcsolatok fűzik össze őket és a társadalmi tér egy jól meghatározható pontján helyezkednek el. Az eszmei közösség tagjai nem feltétlenül ismerik személyesen egymást, egymástól távol is élhetnek. A közösségteremtő erő esetükben nem az együttlét, hanem a közös érdekek, célok, értékek mentén kialakult összetartozás érzése. (Hankiss, 1983) Dolgozatom szempontjából a közvetlen típus a releváns, mivel a közösségfejlesztés kezdeményezései, így a szívettségbankok is többnyire lokálisan behatárolható közösségekben működnek.

Miután pedig hozzátétőlegesen meghatározásra került a közösség, mint a közösségfejlesztési tevékenység alanya; fordítsuk figyelmünket magára a közösségfejlesztésre, azon belül is először annak definiálására.

Juhász Erika szerint (2003) a szakirodalom által legelfogadottabb definíciót Varga A. Tamás és Vercseg Ilona megfogalmazásában találhatjuk. Eszerint „*a közösségfejlesztés (community development) ... települések társadalmi fejlesztését jelenti egy bátorító, informáló, kapcsolatszervező munka segítségével létrejövő önszervező közösségi hálózat által*” (Varga és Vercseg, 1991:7).

Jack Rothman szerint a közösségfejlesztés olyan folyamatként értelmezendő, amely az egész közösség számára megteremti a gazdasági és társadalmi haladás feltételeit, a lehető legnagyobb mértékben támaszkodva a közösség saját kezdeményezésére, aktív részvételére. (Rothman, 1993)

Kátai Gábor a közösségfejlesztést olyan társadalomfejlesztési gyakorlatnak nevezi, „*amely a legkülönbözőbb társadalmi problémákra, lehetőségekre az emberek szűkebb-tágabb csoportjainak közös fellépésében, közösségi problémamegoldások kiérlelésében hisz, ezeket a folyamatokat támogatja*” (Kátai, 2006:146).

Amint láthatjuk, a különböző – az időben egymást követő – definíciók között sok hasonlóságot találhatunk; az elméleti meghatározások lényegi elemei az elmúlt két évtizedben nem változtak. Minden szakember fontosnak tartja, hogy a közösségfejlesztésnek „csupán” támogató, ösztönző munkának kell lennie és az alapvető cél az, hogy a közösség cselekvőképpé, önállóvá, kezdeményezővé váljon.

2.2.2. A közösségfejlesztés hazai gyökerei, gyakorlatai

A közösségfejlesztés praxisai térben és időben is változatosak. Ezt a differenciáltságot a szívességbank tanulmányozása során szemügyre kell vennünk, mivel a szakmai környezetet alapjaiban határozza meg. Megfigyelhetünk helyenként teljesen új irányokat, kezdeményezéseket, de jellemző az adaptáció is, illetve különböző trendek alakíthatják egyes országok, régiók közösségfejlesztési munkáját. Ahhoz, hogy a hazai gyakorlatot el tudjuk helyezni a nemzetközi szinten, ismernünk kell a főbb külföldi történeteket. A történeti vonal kapcsán érdemes tehát külön szemügyre venni az Európán kívüli és az európai – azon belül pedig külön tekintettel a magyarországi – közösségfejlesztés jellemzését.

Az Európán kívüli kezdeményezések két meghatározó területe Amerika (ez alatt értsük főként Észak-Amerikát) és a harmadik világ. Azonban mivel a szakirodalmak egyetértenek abban, hogy a gyökerek részben Amerikához kapcsolódnak és a szívességbankok kezdeti története is ide köthető, véleményem szerint a harmadik világ közösségfejlesztési kísérleteinek vizsgálata nem hordoz magában annyi jelentős információt, hogy dolgozatomban érdemes lenne külön kitérni rá; így tehát csak Amerikára fókuszálok.

Amerika közösségfejlesztéséről általánosan elmondható, hogy felfogásbeli és szervezeti tekintetben meglehetősen sokrétű. Jellemzően három hangsúlyosabb szervezeti formát találunk e téren: önkéntes egyesületek, szolgáltató szervezetek és szervezetközi tervezői testületek. A közösségi fejlesztő munkát itt szervezett és módszeres beavatkozásként értelmezik, amely során feltárják és kielégíteni igyekeznek a társadalmi szükségleteket; alapozva ily módon a klasszikus problémamegoldó modellre. Ezen tevékenység a kiindulási helyzet problémafeltáró elemzésével indul, amely segítségével kitűzhetőek az elérni kívánt célok. A legmegfelelőbb stratégiát a közösségben rejlő tudás és erőforrások felmérésével, a társadalompolitikai összefüggések ismeretében választják ki. Az amerikai közösségfejlesztők problémái (amelyek máshol is hasonlóan jelennek meg) *Juhász Erika* felsorolását alkalmazva vázlatosan a következők:

- érdekütközések a „laikus” szervezőkkel,
- a helyi és a nagyobb területi érdekek ütközése,
- a központi és a helyi kezdeményezések ellentmondásai,
- a szervező által felvehető szerepek közötti választás. (*Juhász, 2003*)

Európában a közösségfejlesztés nagy önállóságra tett szert, kapcsolata többek között a később „anyaszakmának” definiált szociális munkával elhalványult és önálló szakmaspecifikus jegyeket vett fel. A közösségfejlesztési szakma fő irányait napjainkban az amerikai gyakorlat mellett a nyugat-európai, azon belül is elsősorban az angol és a holland módozat határozza meg. (*Varga és Vercseg, 1998*) A Magyarországon kívüli közösségfejlesztés tanulmányozását ezért – a lényegi elemekre való koncentrálás jegyében – Angliára és Hollandiára szűkítem a továbbiakban.

Angliában találjuk a legelső közösségfejlesztési mintákat. Az angol közösségfejlesztés történelmének fontos kiindulópontjának tekinthető az 1877-ben induló settlement mozgalom (amelyet pár évvel később Amerika is átvett). A mozgalom londoni szociológusok kezdeményezése volt, akik úgy vélték, a szegények sorsán úgy lehet változtatni, hogy megismerjük őket, és közösen találjuk meg a változtatás módját (*Hegyesi és Kozma, 2006*). Az oktatást emelték ki, mint a változás mozgatórugóját, amelyet kiterjesztettek azokra a szegény rétegekre, amelyek a társadalmi-kulturális intézmények hatósugarán kívül maradtak (*Balipap, 2007*). A settlement házak olyan közösségi-szociális központok voltak, amelyek a kor szintjén foglalmazták és szervezték meg a később önálló intézményrendszert kiépítő oktatási, kulturális, szabadidős, sport-, egészségügyi és szociális tevékenységeket (*Vercseg, 2004*).

A '60-as évek végén kormányzati kezdeményezésként jött létre a Városi Program, amely a hátrányos térségek és városok fejlesztésére volt hivatott Angliában. Ennek két alprogramja volt a Városi Segélyprogram (szociális segítségadási célkitűzéssel) és a Közösségfejlesztési Program. A 12 hátrányos térségben ténykedő munkacsoportok - melynek tagjait kormányzati és helyi képviselők és különböző szakemberek tették ki – úgy gondolták, hogy a lakosság kiaknázatlan erőforrásokkal rendelkezik és ezen kapacitások aktivizálásával csökkenteni lehetne a külső beavatkozásra és szolgáltatásokra való rászorultságot. A program helyszínenkénti 5-5 évig tartó folyamatában önfenntartó intézményépítés zajlott, amely a közösségfejlesztési munka befejeztével a helyi lakosság által tovább funkcionált önállóan. A tevékenységük során a problémamegoldó modellbe egy új elemet iktattak, a „dialógus megközelítést”. Ennek során az egyes problémákban érintett csoportok között kezdeményeznek párbeszédet, amelynek eredményeképpen akár azonnal feloldódhat a feszültség az esetleges félreértések tisztázásával. Az esetek nagy részében azonban a problémák országos folyamatokból erednek, éppen ezért kezelésüknek is országos szinten kell történnie. Hat kulcsterületet neveztek meg ezen országos problémák terén: jövedelem-fenntartás, lakás- és környezetügy, oktatás, iskola és munkába állás átmenetének könnyítése, idősök helyzetének javítása és szomszédsági munka. Ezekre válaszul kidolgozásra kerültek országos kezelésmódok, amelyeket be is vezettek fokozatosan. (Gergely, 1991) A Városi Programnak folytatásaként indult 1974-től az Átfogó Közösségi Program, melyet az általános gyakorlat szerint a kormány és az önkormányzatok közösen finanszírozták. A közösségfejlesztési szakembereket 1889 óta támogatja Közösségfejlesztési Alapítvány (Community Development Foundation). Napjainkban a szigetországban a közösségi akció modellje is előtérbe került, melynek keretében a civil szféra önszerveződő módon lép fel, ahelyett, hogy a kívülről szervezett és finanszírozott programokra várna. (Juhász, 2003)

A közösségfejlesztésnek Hollandiában is vannak gyökerei, amelyek egészen a 17. századig nyúlnak vissza. Ebben az időben a szomszédságok lakói által a maguk köréből kiválasztott ún. szomszédsági felügyelők feladata volt a társadalmi problémák megoldása, a közbiztonság rendezése és különböző események szervezése. A 20. században a '70-es évektől itt is létrejöttek „népház” elnevezéssel a settlementek, tevékenységüket a társadalmi önállóságra való nevelés jellemzi. (Balipap, 2007) Jelenleg a holland közösségfejlesztési munka a kormányzati és nem-kormányzati szektor közös együttműködésével zajlik. Nagy intézmények és szervezetek jellemzik, amelyeket a Társadalmi- Kulturális Terviroda támogat: a négy regionális közösségfejlesztési központ a társadalmi kutatóintézménnyel együtt állami finanszírozású. Nagy hangsúlyt kap a munkahelyi szervezetfejlesztés is, amelynek sajátos

hálózatelméletében kiemelt szerepet kap a részben a lakóhelyi közösségfejlesztésbe is adaptált válságkezelés, konfliktusmenedzsment, amelyet innen más országok is átvettek. (Juhász, 2003)

A szakemberek szerint az európai közösségfejlesztés kialakulásának körülményei általánosan három területhez tartoznak:

- 1) *„Az önsegítés és a szolidaritás mikroszintű világa, melyben a közösségi tevékenység elsősorban a rokonok és a szomszédok körében zajlik.*
- 2) *A kölcsönös segítség szervezett, mezoszintű világa, azaz az egyesületek, ipartestületek, civil szerveződések segítségnyújtásának már formalizált cselekvési tere.*
- 3) *A filantrópok tevékenysége, azaz akik beavatkoztak a „kevésbé szerencsések” életébe, azért, hogy közösen együtt dolgozva kialakítsanak egy „szerencsésebb” jövőt”.* (Kriston, 2008:8)

Magyarországon a modern közösségfejlesztési munka a kulturális és közművelődési területről indult el a '70-es években a nemzetközi gyakorlattól eltérve, ahol jellemzően a munkakörnyezetből vagy a szociális szférából indult a szakma (Juhász, 2003). Azt azonban nem mondhatjuk, hogy a nyugati praxis idegen lenne attól a forrásvidéktől, ahonnan a hazai munkát eredeztetjük. Sok rokon vonást fedezhetünk fel ugyanis a már említett Nyugat-Európában megjelenő settlement intézmények és a magyarországi művelődési otthonok között (Varga és Vercseg, 1998). A közösségfejlesztés igényének megfogalmazódásakor a középponti társadalmi konfliktust a szocializmus válsága jelentette; a lakosságot érintő terhek főként az állami vezetés hibáiból fakadtak (Juhász, 2003). A problémák másik forrása – hasonlóan más európai országokhoz – az iparosodás során végbemenő urbanizáció volt. A problémák felmerülésével egy időben szerveződött meg a civil társadalom is, amely azonban nem rendelkezett jelentős érdekérvényesítő erővel, főként az állami támogatottság hiányossága miatt. Mindemellett a közösségfejlesztés hazai kibontakozásának időszakában számos kezdeményezést találhatunk, ezek közül a leglényegesebbeket Juhász Erika összeállítása szerint felsorolásszerűen megemlítem:

- ifjúsági klubmozgalom
- „nyitott ház” mozgalom
- önszervező-köri mozgalom
- Általános Művelődési Központ intézményei
- „közösségi ház” modell
- társadalmi akció és társadalmi mozgalom típusú szociális beavatkozások

- a Magyar Népfőiskolai Társaság megalakulása (1989)
- a Közösségfejlesztők Egyesületének létrejötte (1989)
- közösségfejlesztő-szervező szakemberképzés középfokon (1990-től)
- a Közösségi Kapcsolat Alapítvány megalakulása (1991)
- közösségfejlesztés, mint egyetemi tárgy (1992-től)
- a Civil Rádiózásért Alapítvány és Civil Rádió létrejötte (1993) (*Juhász, 2003*)

A felsoroltak közül kiemelném a Közösségfejlesztők Egyesületét, amely közösségfejlesztés hazai rendszerének alapjaként alakult meg 1989-ben. Az országos közhasznú szervezetnek jelenleg 101 tagja van, elnöke *Péterfi Ferenc*, tiszteletbeli elnöke *Vercseg Ilona*. Az egyesület küldetése, hogy országszerte olyan mozgalmat szervezzon, amely demokráciaépítő és társadalomfejlesztő is egyben. Célját a helyi cselekvés inspirálása, a „képesse tétel” és a közösségfejlesztés szakmai fejlesztése révén kívánja elérni.

Az Egyesület tevékenysége során

- a helyi társadalom és a nonprofit szektor körében tudományos, kutató és fejlesztő jellegű tevékenységeket végez;
- foglalkozik a munkaerőpiacon hátrányos helyzetű rétegek képzésének, foglalkoztatásának elősegítésével;
- hátrányos helyzetű csoportok társadalmi esélyegyenlőségét elősegítő tevékenységeket fejt ki;
- közreműködik az emberi- állampolgári jogok megismerésében, védelmében;
- kulturális, környezet- és természetvédelemmel kapcsolatos tevékenységet folytat;
- más közhasznú szervezetek számára biztosít szakmai-közösségi szolgáltatásokat;
- segíti az euroatlanti integrációt.

Az Egyesület egyik legfontosabb hozzájárulása a közösségfejlesztési szakma életéhez a „Parola” szakmai folyóirat és a „Parola-füzetek” sorozat. A folyóirat a közösségi fejlesztőmunkáról szól; eleméz és bemutat különböző kísérleteket, emellett konferenciákról, szakmai találkozókról, tréningekről tudósít, de segítséget ad projektek, pályázatok elkészítéséhez is. A Parola a közösségfejlesztés szakmai eseményeit tárja nagy terjedelemben az olvasó elé olyan formában, amely a laikus számára is érthető és egyben a szakember számára is hasznosítható. A szakmai színvonal meglétét a főszerkesztő személye biztosítja, hiszen *Vercseg Ilona* a hazai közösségfejlesztés egyik legmeghatározóbb alakja.

A hazai gyakorlat a nyugatihoz hasonlóan önállósuló-félben van, ugyanakkor társadalmi – és ebből következően – szakmai folyamataink is egyre inkább hasonlítanak más európai

országokéval. Ezt a tendenciát különböző körülmények erősítik, melyek közül a legmeghatározóbbak az új rendszer kiépüléséből fakadó új típusú problémák megjelenése, az európai közösségfejlesztési trendek térhódítása, és a hazai szociális munkában kialakult nyitás a közösségi munka felé. Mindemellett a hazai szakemberek mindent megtesznek egyrészt annak érdekében, hogy munkájuk integritása megmaradjon – előtérbe helyezve szomszédsági munkát, szemben a célcsoportokkal való foglalkozással –, másrészt azért, hogy a magyarországi gyakorlat ne veszítse el sajátos karakterét, a közösségi művelődéssel való szerves kapcsolatát. (Varga és Vercseg 1998)

2.3. A szívességbank helye a közösségfejlesztés módszertanában

2.3.1. A helyi közösségek, szomszédságok ismérvei

Mivel a közösséget fejlesztő szívességbank leginkább lokális közösségekben, szomszédságokban tud fenntarthatóan működni, így fontos megvizsgálunk, milyen általános jellemzőket ismerünk a helyi közösségekről.

Az ember szomszédai általában könnyebben elérhetőek, mint a lakóhelyétől távolabb élő barátai és rokonai, ezért e két kapcsolat-kör egymással kiegészítő viszonyban áll. A szakirodalom a szomszédságot általában tágabban értelmezi, mint a „szomszéd” szót. Ebbe a szomszédsági közelségbe beletartozik a tőszomszéd, az utcában vagy a környező utcákban lakó szomszéd, de lehet akár egy egész helység vagy nagyobb falvak, városok valamilyen módon körülhatárolható része is. (Pfeil, 1973) Leszögezendő tehát, hogy dolgozatomban a továbbiakban használt „szomszédság” kifejezést olyan értelemben használok, mint helyi közösség, amelyet különböző tartalmi elemek összekötnék.

Továbbra is Elisabeth Pfeil német szociológus munkájára támaszkodva veszem sorba a szomszédság ismérveit. A már említett szomszédsági tartalmi elemek: a kölcsönös támogatás és segítség, a gondozás és ápolás, a védelem és biztonság, valamint a vigasz és bátorítás. A szomszédság mindezt természetesen a család szerepét kiegészítve, kisegítve teszi, legfőképpen abban az esetben, ha a család valamiért nem képes ellátni ezen feladatokat. A szomszédsági segítség megmutatkozik a váratlanul bekövetkezett bajban, de a ciklikusan visszatérő sürgős vagy nagyobb lélegzetű munkák esetén is (pl. házépítés). Egyes szakemberek, látva a nagyvárosi társadalmi folyamatokat, elképzelhetőnek tartják, hogy a

szomszédságnak jelentősen csökken a funkciója, mások azonban éppen növekvő szerepet tulajdonítanak neki. (Pfeil, 1973)

Az angol *Henderson – Thomas* szerzőpáros a magyar társadalomra napjainkban igencsak jellemző érvekkel magyarázza a szomszédság szerepének erősödését. Az emberek egyre több időt töltenek otthonaikban és így a szomszédságaikban is. Ennek oka egyfelől, hogy sokan vannak a munkanélküliek, vagy részfoglalkozásban dolgozók, másfelől pedig a jelenlegi demográfiai helyzetben az idős, nyugdíjas emberek aránya is meglehetősen magas és ebben csökkenés a közeljövőben nem várható. E tendenciák mellett a szerzők a szomszédság intézményére a gazdasági újjáélesztés és az önszervezés műhelyeként tekintenek. (*Henderson és Thomas, 1980*)

Fontos kérdés tehát, hogy hogyan lehetnek ezek a szomszédsági-lokális közösségek jól működőek, fenntarthatóak. Ennek megválaszolására is jó alapot biztosít az előbbieken idézett angol szerzőpáros. Az általuk használt általános megközelítés szerint az életképes helyi közösségben a lakosok együttműködnek annak érdekében, hogy különféle aspektusú hatással legyenek a helyi társadalom szabályaira; a lakosok a közösségi életre vonatkozó célokat tűznek ki maguk elé és képesek is e meghatározott célok megvalósítására. A helybeliek ilyen irányú megfélemlítésének képessége a következő feltételek mentén tud kialakulni:

- Kialakítják a közéleti szerepek és felelősségek megosztásának mechanizmusát. Ezek a szerepek változóak lehetnek, de legtöbb esetben olyan témákra vonatkozik, mint a személyes biztonság, az idegenek azonosítása, a közös tulajdonok fenntartása, a gyermekek viselkedése, környezet rendben tartása, stb.
- Helyi formális és informális szervezeteket alapítanak a kommunikáció, a vezetők megismerése, új és szükséges készségek meghatározása és fejlesztése, a szomszédság érdekeinek érvényesítése érdekében.
- Befolyásolják a döntéshozókat és a szomszédságra vonatkozó helyi politikát.
- Kapcsolatot tartanak fenn a köz- és magánforrásokat birtoklók között.
- Kialakítják a szomszédságon belüli érdekkonfliktusok, szükségletek és csoportok formális és informális cseréjét. (*Henderson és Thomas, 1980*)

Láthatjuk, meglehetősen sok eleme van a közösség életképességének és tapasztalat szerint a legtöbb helyi közösségben ezek a mechanizmusok nem alakulnak ki – ill. maradnak fenn – csupán a belső forrásokból eredően, támogatás nélkül. A továbbiakban azt

tanulmányozom, hogyan dolgozik a közösségfejlesztés ezen folyamatok beindítása – és ezáltal életképes helyi közösségek építése – érdekében.

2.3.2. A közösségfejlesztés folyamata

A közösségfejlesztés folyamatának fázisai lefedik a különböző módszerek és kezdeményezések felépítkezését, ezért a szívességbank esetén is kisebb átalakításokkal alkalmazhatjuk ezt az általánosan meghatározott metódust. A közösségfejlesztési folyamat a település lakosságának megszólításával és bevonásával kezdődik, majd a problémák felmérésével és azok nyilvánossá tételével folytatódik, amelynek során a közösség tagjai ismereteik és képességeik fejlesztése útján és együttműködve eljutnak a feladatok felismeréséhez és közösségi megoldásához. (Varga, 1988)

A fejlesztői munka *első fázisában* először tehát új mozgásokat kell létrehozni. Ez elsősorban a lakosság és szervezeteinek bevonását jelenti; vagyis az érintett körzet megszervezését, a kapcsolatfelvételt, majd a kommunikáció kereteinek kialakítását.

A második fázis a helyzet feltárása. Ezt a fázis egy olyan társadalmi-gazdasági diagnózis, amelynek felállításában a közösség laikus tagjai is aktív szerepet vállalnak. Az elemzésbe elsősorban a közösség önmagáról való tudásának feltárása és a problémák azonosítása tartozik bele, de fontosak a helytörténeti, településszociológiai, statisztikai, valamint fejlesztési anyagok feltárása és az így kialakított tudás közösségi használatba vétele is.

A harmadik fázis a közösség véleményének és cselekvési potenciáljának feltárása és a problémák mellé rendelése. Ezt a folyamatot a közösség maga végzi és a fejlesztő csak szükség esetén segít.

A negyedik fázis a feltáruló feladatok közös rangsorolása, a problémamegoldó folyamatok tervezése, cselekvési terv és önszervező projektek készítése.

Az ötödik fázis az intézményépítés, vagyis új szervezetek életre segítése a helyi közösségben, képzések, a cselekvéshez szükséges attitűd kialakítása, különböző helyi kezdeményezések beindítása, az önszervező folyamatok életben tartása, információs rendszer kialakítása, PR tevékenység. Ezek nagyon fontos lépések a fenntarthatóság érdekében.

A hatodik fázis a belső és külső partnerek aktivizálása, a kapcsolatszervezés, hálózatépítés a helyi, országos és nemzetközi szervezetek között, konfliktuskezelés, érdekérvényesítés.

Az utolsó, *hetedik fázis* a beindult munka koordinálása, a megvalósult folyamatok értékelésének és a továbblépés tervezésének segítése, szakmai segítségnyújtás a szellemi infrastruktúra megteremtésében, a döntéshozók befolyásolása. (Vercseg, 2004)

A felsorolt hét fázis természetesen nem törvényszerűen követi egymást időben, átfedések lehetnek a lépések között és az aktuális helyzettől függően maradhatnak ki fázisok, vagy éppen plusz tevékenységek adódhatnak a folyamathoz. A Vercseg Ilona által összeállított folyamatvázlat csupán egy általánosnak mondható keretet biztosít a közösségfejlesztési kezdeményezések számára.

2.3.3. A közösségfejlesztés módszerei

A gyakorlatban folyó közösségfejlesztés egyik legkritikusabb kérdése ezek után, hogy milyen módszereket használhatunk a sikeres munka érdekében. Mely területeken és hogyan, milyen eszközökkel kell munkálkodnunk, ha a közösség problémáira megoldást akarunk nyújtani. A hazánkban használt jelenlegi eszköztár mintegy 20 év alatt fejlődött ki. A módszertan az egymástól sokszor jelentősen különböző közösségfejlesztők gyakorlatából, az általuk kifejlesztett technikákból, fogásokból áll össze. Ez egy olyan elmélet tehát, amely a gyakorlatból fejlődött ki és a gyakorlatot tartja elsődlegesnek.

Ezeket a módszereket Varga és Vercseg összeállítása szerint az alábbi módon csoportosíthatjuk:

- Aktivizáló módszerek
- Helyi nyilvánosságot fejlesztő módszerek
- Együttműködést fejlesztő módszerek
- A települések feltárására, megismerésére vonatkozó módszerek
- Gazdaságfejlesztési módszerek

A különböző módszereket nem kívánom dolgozatomban részletekbe menően bemutatni, csupán a módszercsoportok általános ismérveit veszem sorra.

Aktivizáló módszerek: a helyi lakosok mobilizálása, vagyis közös gondolkodásba való bevonása. A megszólítottak reakciói, felelősségvállalása, cselekvőképessége- és kedve, gyakran már a fejlesztőmunka elején meghatározódnak, ezért az aktivizáló módszerek kifejlesztése nem egyszerűen módszertani kérdés, hanem a helyi lakosokkal való együttműködés kulcskérdése is. Ennek eszközei lehetnek különböző önszervező körök, párbeszéd-, ill. tanulókörök, stb. (Varga és Vercseg 1998)

A helyi nyilvánosságot szervező módszerek között legfontosabbak a helyi újságok, a tévé és a közösségi rádiózás módszerei, amelyeket szaktanfolyamokon sajátíthatnak el a helyi

lakosok. Az ilyen irányú tevékenységek a helyi közösségek működésén túl erősíteni képesek a helyi nyilvánosságot is. Ezen belül a legfontosabb feladatok: helyi hírek, információk, események tudatos kezelése; helyi vonatkozású külső hírek gyűjtése; külső kapcsolatok ápolása; a helyi információs csatornák, nyilvános fórumok tudatos kiépítése, működésük felerősítése. (Péterfi, 1998)

Az *együttműködést fejlesztő módszerek* lényege, hogy a társadalom három nagy szektorának, tehát a kormányzati, a civil és az üzleti szektor szereplőinek is partnerkapcsolatokra kellene törekednie egymással. Az ilyen együttműködést hiányában számos probléma megoldása csak részleges lehet. Ezen tevékenység módszerei leginkább a nyomásgyakorlás, döntések előkészítése, ülések levezetése, ill. egyéb helyi cselekvési technikák.

A *települések feltárására, megismerésére vonatkozó módszerek* általában a településszociológia, a statisztika, a helytörténet, a lokális társadalomismeret módszereivel a verbális és nem verbális adatok feltárásából és elemzéséből állnak. A közösségről megszerzett tudást fel kell használni arra, hogy elősegítsék az közösségépítést. A feltáró munka során fontos a hétköznapi élet megfigyelése, a helyi népesség megoszlására és társadalmi összetételére vonatkozó adatok megismerése és elemzése, a helyi társadalmi-gazdasági viszonyok feltérképezése, az önkormányzat működésének ismerete, a helyi kultúra és szellemi élet sajátosságairól való tudás megszerzése. (Varga és Vercseg, 1998)

A gazdasági módszerekre külön és valamivel behatóbban foglalkozom, mivel személyes meglátásom szerint a szívességbank elsődleges céljait tekintve ebbe a csoportba helyezhető (mindamelllett, hogy az előkészítés és a megvalósítás során valamennyi módszer eszközeinek alkalmazására szükség lehet).

2.3.4. Gazdaságfejlesztési módszerek

A közösségfejlesztői munka szemszögéből fontos tisztáznunk először is, hogy mit értünk a fejleszteni kívánt „helyi gazdaság” alatt. Erre a kérdésre ad választ a következő definíció: *a helyi gazdaság egy település, vagy kistérség saját adottságai által motivált, ezeket az adottságokat fenntartható módon felhasználó, belső erőforrásainak mobilizálása által működtetett összehangolt akciók/tevékenységek, emberek, intézmények, anyagok, erőforrások és eljárások összessége* (Czene és Ricz, 2010:14). A gazdaság értelmezése tehát esetünkben a belső erőforrások aktivizálása által generált folyamatokra fókuszál.

Már a gazdaság definiálásából is többé-kevésbé körülhatárolható, fogalmilag hogyan határozhatjuk meg a gazdaságfejlesztést. Ha helyi gazdaságfejlesztésről beszélünk, akkor a

lokális gazdasági folyamatokba történő tudatos közösségi beavatkozásra kell gondolnunk, amely a fenntartható helyi fejlődést szolgálja (Lengyel, 2010). Eszerint a helyi gazdaságfejlesztés a fő jellemzője az alulról szerveződés, a helyi szereplők aktív részvételével kidolgozott gazdaságfejlesztési stratégia alkalmazása, valamint a hagyományok és közösségi attitűdök érvényesülése.

A lokális gazdaságfejlesztés elsődleges célkitűzése a helyi lakosság életminőségének javítása, nem pedig a bármi áron történő profitmaximalizálás; ily módon közösségi gazdaságfejlesztésnek is nevezhetjük. Az elérni kívánt eredmény egy „önjáró” és fenntartható helyi gazdaság létrehozása, a helyi vállalkozások számára működő belső piac, a helyi lakosság – különös tekintettel a szegény és hátrányos helyzetű társadalmi csoportokra – számára pedig megfelelő munkalehetőségek és életszínvonal biztosítása. Fontos felismernünk, hogy a stabil helyi gazdaság ellenállóbbá tesz egy helyi közösséget a külvilág esetleges negatív folyamataival szemben azáltal, hogy csökkenti a függőségét, és növeli a közösségi összetartást. (Czene és Ricz, 2010)

Az idézett szakírópáros szerint a helyi gazdaságfejlesztésnek a következő pozitív hatásait sorolhatjuk fel:

- területfejlesztési és vidékfejlesztési jelentőséggel bír
- helyi vállalkozói tevékenységet generál
- munkahelymegőrző és -teremtő szerepe van
- a helyi közösséget mozgósítva bővíti a helyi együttműködési hálót
- támogatja a helyi erőforrások fenntartható használatát
- erősíti a helyi identitást és lokálpatriotizmust
- a település népesség-megtartó erejét növeli, élhetőségét javítja (Czene és Ricz, 2010)

A helyi gazdaság és a közösség egymásra gyakorolt hatásának kölcsönösen építő jellegűnek kell lennie. A lokális közösség ezért nemcsak a helyi gazdaságfejlesztés elindításakor kulcsfontosságú, hanem a működtetés, fenntartás időszakában is kiemelt jelentőségű szerepet tölt be. A helyi közösség megszólításának, bevonásának számos eszköze van, amelyeket már a közösségfejlesztés módszereinek bemutatásánál ismertettünk; ezek alkalmazhatók a helyi gazdaságfejlesztés esetében is.

A Világbank Városfejlesztési Főosztálya Helyi Gazdaságfejlesztésért felelős munkacsoportja is foglalkozik a helyi gazdaságfejlesztés ügyével. Az intézmény szakértői készítettek egy kiadványt, amely legfőképpen a stratégiai tervezés terén kíván segítséget nyújtani; ennek nyomán röviden sorra veszem a legfőbb tudnivalókat. (Megjegyzés: a szerzők

e tanulmányban gyakran a „LED” (local economic development) betűszót használják a helyi gazdaságfejlesztés kifejezés helyettesítésére, ezért én is ezt alkalmazom.)

A LED stratégia elsősorban a helyi gazdaság megerősítése mellett a helyi kapacitás bővítésére koncentrál. Egy LED stratégia időkerete általában háromtól nyolc évig terjed, ezért nagyon fontos a körültekintő megtervezés. A helyi gazdaságfejlesztés stratégiai tervezési folyamata általánosan öt szakaszból áll (ezeket a 1. sz. melléklet tartalmazza), amelyek rugalmasan, párhuzamosan futhatnak egymást kiegészítve a helyi szükségleteknek megfelelően. A LED amellett, hogy gondos tervezést igényel, élő stratégia, amelyet a körülményeknek megfelelően meg kell tudni változtatni. (Swinburn [et al.], 2004)

A nemzetközi szinten elfogadott gazdaságfejlesztési stratégia tervezési mintájának is lényeges lépése egy olyan módszer és program kiválasztása, amely alkalmas realizálható eredmények elérésére és képes alkalmazkodni a helyi körülményekhez. Ezen a ponton jutunk el a szívességbankhoz, amely gazdaság- és közösségfejlesztési módszerként potenciális megoldást nyújthat a közösségek számos problémájára. A következőkben ezt az előremutató kezdeményezést mutatom be, mint a helyi közösségi társadalom- és gazdaságépítés egyik lehetséges módszerét.

3. A szívességbank elméleti keretei

3.1. A szívességbank definiálása, működési szabályzata

Ahhoz, hogy a szívességbank előnyeiről, körülményeiről és történetéről beszéljünk, előbb körvonaloznunk kell, mi az a rendszer, amit ez a fogalom takar. A szívességbank az emberek olyan strukturáltan együttműködő csoportja, amelyben a tagok egymás között árukat és szolgáltatásokat cserélnek valódi pénz felhasználása nélkül. Ebben a rendszerben a közvetett csere révén kiküszöbölhető az a közvetlen csere esetén gyakran előforduló probléma, hogy a szándékok kölcsönös találkozása ritkán valósul meg. A közvetett cserék lebonyolítására egyfajta pontrendszert (közösségi pénz, szívességpénz) alkalmaz. A szívességbank tagjai a kapott segítségért cserébe ilyen szívességpénzt adnak, amelyet a korábban adott szívességekért kaptak.

Felkínált és igénybevett szívességek lehetnek különféle áruk és szolgáltatások. Ilyen szolgáltatás lehet például gyermekfelvigyázás, segítség a ház körüli munkákban, vagy eszközök kölcsönadása; felajánlott termékek pedig lehetnek akár használt ruhák, vagy házilag készített termékek is. Ez a rendszer azon az elgondoláson alapszik, hogy mindenki rendelkezik olyan tudással, képességekkel, javakkal, amelyek segítséget jelenthetnek mások számára. (Jacsó, 2013)

A szívességbank kiegészítő közösségi „fizetőeszköze” tehát azt a célt szolgálja, hogy az adott közösségben lévő erőforrások kihasználása optimalizáltan történjen. Minden szívességpénz mögött valódi érték van (ledolgozott munkaórák, megtett szívességek, áruk), amelyet a szívességbank tagjai egymás között nyilvántartanak. Az egység sajátossága hogy csak az adott közösségben használható fel, ezáltal biztosítva a fenntarthatóságot szolgáló körforgást.

A szívességbank működésének szabályozása nagyon fontos lépés a hosszú távú életképesség megtartása érdekében. A British Council kiadványa alapján a következő szabályokat és feltételeket kell a tagoknak elfogadniuk:

1. A szívességbank egy nonprofit jellegű kezdeményezés a helyi közösségekért. A szervező csoport látja el a fenntartást szolgáló feladatokat, de az alapvető költségek finanszírozásán túlmenően a szervezők pénzbeli fizetésre nem jogosultak.
2. A szívességbank naprakész nyilvántartást készít, amely a kínálatot és a keresletet tartalmazza; ennek segítségével cserélhetnek a tagok egymás között árukat és szolgáltatásokat.

3. A szívességbank tagjai beleegyeznek, hogy adataikat, valamint azokat az információkat, amelyek a cserék lebonyolításához szükségesek (pl. név, csereforgalom, számlaegyenleg) – az adatvédelem keretein belül – nyilvántartják és a tagság rendelkezésére bocsátják.
4. A tranzakciók szívességpénzben folynak (nevezzük „pont”-nak). A pont értékek bekerülnek a könyvvitelbe. A könyvelő feladata, hogy jóváírja a pontokat egyik számláról a másikra.
5. A tagok saját maguk döntenek el, hogy kivel akarnak kereskedni. A nyilvántartásban felkínált szívesség minden esetben történő teljesítésére vonatkozólag nincs kötelezettség.
6. A tagoknak lehetőségük van hitel igénybevételére, ennek maximális értékét a szívességbank határozza meg. Az esetleges szívességbankból való kilépés előtt a tagok kötelesek nullára egyenlíteni számlájukat. Kamat, illetve kezelési költség nincs.
7. A szívességbank visszautasíthatja olyan tranzakciók beiktatását a nyilvántartásba, amely törvénytellenes, vagy más okból szabálysértő.
8. A szívességbank fenntartása érdekében évi tagdíjat kell fizetni, pontban és készpénzben. Ennek mértékéről a csoport dönt.
9. A szervező csoportnak joga van visszautasítani bárki felvételét, vagy a tagságból kizárni, ha tevékenysége ellentmond a rendszer érdekeinek.
10. A szervező csoportja nyitott és demokratikus kell, hogy legyen és szabályozása módját kell adja az átláthatóságra, és a közösség iránti számonkérhetőségre.
11. A szívességbank Közgyűlést működtet, ahol:
 - a. a tagoknak joguk van részt venni, és döntéseket hozhatnak, „egy szavazat/egy tag” elv alapján;
 - b. a szervező csoport új szabályokat, módosításokat hozhat kétharmadosos többségi szavazattal.
12. Egyéni gazdálkodással kapcsolatos (limit, kölcsön, támogatás) kérést vagy kérvényt elsősorban a szervező csoport felé, másodsorban pedig a tagok Közgyűlése felé kell küldeni. (Tóth, 2011)

Megemlítendő, hogy a témáról szóló magyar nyelvű írásokban használt „kalákakör”, „cserekör” és – az általam előnyben részesített – „szívességbank” fogalmak félrevezetőek lehetnek. Például az előbb ismertetett működési szabályok szerint nyilvánvaló, hogy ez a módszer nem a hagyományos paraszti kultúrában elterjedt kaláka (amire a kalákakör

elnevezésből következtethetnénk); nem is olyan cserepiac, ahol a tagok termékért terméket cserélnék egyéb elszámoló eszköz nélkül; de nem is egymásnak végzett önkéntes segítség minden elszámolás nélkül (amire a szívesség szó utalna). Persze a megfelelő pontosításokkal félreértések nélkül használhatóak ezek a fogalmak is. Kifejezetten erre a jelenségre kitalált elnevezés lenne az angol mozaikszó, a „LETS” vagy „LETSystem”, ami a Local Exchange Trade System, vagyis helyi cserekereskedelmi rendszer rövidítése; ezt magyarul „KÖR”-ként fordították le, Községi Önségítő Rendszert értve alatta. (Jacsó, 2013) Véleményem szerint a „szívességbank” és a „KÖR” elnevezés a legegyszerűsebb, de az egyszerűség kedvéért maradjunk a leggyakrabban használt magyar kifejezésnél, a szívességbanknál, a többit pedig használhatjuk szinonimaként.

3.2. A szívességbankok főbb típusai

A szívességbankok gyökerei az időben igen távolra nyúlnak vissza, elég csak a kalákával való hasonlóságára gondolni. A ma jellemző típusok többnyire az utóbbi évtizedekben alakultak ki. Ezek között csak jelentéktelen különbségek vannak; általában a használt fizetőeszköz értékének meghatározásában találunk eltérést, a fő vonalakban (a zárt elszámolási kör alkalmazásában) viszont megegyeznek. A legismertebb típusok a LETSystem, az idődollár rendszer és az időbank. Itt megjegyzendő, hogy ezen típusok átfogó jellegűek és minden szívességbank egyedi, mivel önállóan dönt működési szabályairól.

Német nyelvterületen elterjedt a talentum rendszer, ami lényegében nem különbözik a LETSystemtől. A körben használt fizetőeszköz neve talentum, amelynek értékére nézve általában csak iránymutatást adnak. (Ilyen talentum közösségi önségítő rendszerre találunk példát Magyarországon is, amely a dolgozatban később részletesen bemutatásra kerül.)

A főleg angolszász országokban elterjedt időbankokat Amerikában alapították meg. Ezek a közösségek időalapú elszámolást alkalmaznak és a rendszerben főként szolgáltatások cseréje zajlik.

A szintén az Egyesült Államokban kialakult idődollár rendszerek az időbankokhoz hasonlítanak. Jellegzetességük, hogy nem alkalmaznak központi elszámolást, a fizetőeszközt kinyomtatják és rendes papírpénzként használják. Ez a rendszer nagyobb szabadságot nyújt a használóinak és az eddigi tapasztalatok szerint vonzóbb a vállalkozások számára is mint a központi elszámolást alkalmazó modellek. Általában meghatározzák egy óra munka ellenértékét, de ettől el is lehet térni. Ez a változat kis elmozdulást jelent az alternatív pénzrendszerek felé, de a szívességbanktól való eltérése a valóságban nem olyan jelentős. Megjegyzendő az is, hogy ennek a rendszernek a fenntartása a legnehézkesebb. Egyrészt a

pénz kinyomtatása pluszköltséget jelent és a hamisítás lehetőségét is megteremti, másrészt az azt használók köre nem határolható be, ami megnehezíti a tagdíjat szedését is.

Vannak olyan rendszerek is, amelyek egy szolgáltatásra specializálódnak. Ennek legismertebbjei a gyermekmegőrző hálózatok, de jó példa a Japánban működő „hureai kippu” is, amely az idősek otthoni gondozását segíti valamint az ausztráliai Victoriában működő „Bendigo Home Builder’s Club”, amely házépítésre specializálódott. Ezek a rendszerek voltaképpen a hagyományos kaláka intézményesített változatainak tekinthetők. (Slonszki, 2007)

3.3. A szívességbank hazai és nemzetközi gyökerei

A LETS típusú cserék gyökerei egyértelműen társadalmi-szociális irányultságúak. Az 1960-as és 1970-es években megfigyelhető volt a közösségi alapú önszolgáltató hálózatok megjelenése, valamint az együttműködésen alapuló szociális kísérletek újjáéledése. A közösségfejlesztés történetét felvázoló fejezet metodikáját folytatva a szívességbankok gyakorlatait is regionális sajátosságok szerint mutatom be, így az Európán kívüli, az európai és a hazai kezdeményezéseket külön ismertetem. Mivel a *Szendrő Szupi József* által összeállított „KÖR Kézikönyv” meglehetősen átfogó képet nyújt a közösségi önszolgáltató rendszerek külföldi gyökereiről, így az alábbiakban ezt a munkát használom alapul az Európán kívüli és az európai helyzet bemutatásánál.

Az Európán kívüli gyökerek kiindulópontjaként tekinthetünk a szakismeretek cseréjét lebonyolító cserekörekre. Ez a mozgalom a ’60-as években indult közösségi aktivisták szervezésével észak-amerikai nagyvárosokban és különösen munkanélküliek, kisebbségi, illetve más sajátos érdekű csoportok részvételét szorgalmazta. A résztvevők szakértelmüket egy közös alapba helyezték, és a munkával töltött időmennyiség szolgált a pontrendszerben történő elszámolás alapjául. Ezen a vonalon jöttek létre a baby-sitter körök, majd a főként időskorú tagokkal működő „Link Opportunity” rendszer, amelyben már kvázi-pénzeket is forgalomba hoztak. Ezek még éretlen kezdeményezések voltak, legfőképpen a közösség erős homogenitása volt a fenntarthatóság gátja, így később meg is szűntek ezen mozgalmak.

Kanadában az 1970-es évek „Vissza a földekre!” mozgalma együttműködésre sarkallta az embereket akkor, amikor a bányászipar összeomlása nyomán a munkanélküliség egyre csak emelkedett. Ebben a sokak számára kilátástalan környezetben, Vancouver városában, 1976-ban született meg az első mai értelemben vett szívességbank gondolata. David Westontól, az alternatív helyi pénzekkel és közösségi gazdasággal foglalkozó kutatótól származik a

kezdeményezés, aki egy egyenlőségi elveken alapuló „Közösségi Csere” elnevezésű rendszert indított, amelyben a tranzakciók alapja az idő volt. Weston az első sikerére alapozva 1979-ben, Vancouver szigetén létrehozott egy másik ilyen idő alapú csere-rendszert. A kutató szakmai műhely-beszélgetéseket tartott, amelyek során egy játékon keresztül bemutatta, hogyan szívárogo el folyamatosan a pénz a szegény emberektől, illetve a helyi gazdaságból.

1983-ban *Michael Linton* (üzleti diplomával rendelkező szakoktató) továbbgondolva a vancouveri modellt azt javasolta, hogy az időalapú elszámolás helyett használjanak „zöld dolláros” egységet; ennek értékét a kanadai dollár értékével tette egyenlővé. Mivel Weston ragaszkodott a saját rendszeréhez, így Linton egyedül hirdette meg kezdeményezését „LETSystem” – Local Exchange Trading System (Helyi Cserekereskedelmi Rendszer) néven, az üzleti barterek helyhez kötött, alacsony-költségű változataként, a Comox völgyben.

Ahogy később a szigeten többen, úgy Weston is átvette a Linton ötletét és a kezdeti modelljét kiterjesztve hozta létre „Zöld Dollár” rendszerét. Ez tagsági alapú volt, rendszeres találkozókkal, a cél pedig elsősorban a részvétel és a felelősségvállalás erősítése volt. A Zöld Dollár új elemeket is bevezetett, mint például a tranzakciók nyilvántartását szolgáló csekket.

Eközben a Linton-féle LETSystem igen széles körben elterjedt. Jó néhány vállalkozás csatlakozott hozzá és hozzávetőlegesen százezer dollár értékű tranzakciós forgalmat bonyolított le a létrehozását követő másfél évben. A kezdeti sikerek ellenére azonban a LETSystem két és fél éven belül összeomlott. Tanulságos lehet a tagok szerint az összeomláshoz vezető okok leírása. Elmondásuk szerint a rendszert egy személy működtette és hiányzott egy tagokból álló bizottság, amely részt vett volna az ügyintézésben és a döntéshozatalban. Ez az egyszemélyi vezetés bizalmatlanság kialakulásához vezetett, emellett a rendszer a gyakorlatban nem bizonyult átvilágíthatónak és számonkérhetőnek. Bár a szabályzat szerint a tagoknak lehetőségükben állt más tagok egyenlegéről érdeklődni, az információ-kérésről az érintett cserepartner is értesült, így a mások számlája felőli érdeklődésnek és ezáltal a rendszer átláthatóságának a közösségi szellem erősen gátat szabott. Továbbá a résztvevő üzletek és vállalkozások könnyedén értek el olyan magas pontszámot, amit aztán nem tudtak elkölteni, ez több esetben csődhöz is vezetett. A Linton-modell később sem állt újra talpra, és a többi, hasonló elgondoláson alapuló rendszer sem bizonyult hosszú távon életképesnek. A 25 rendszernek 1992-re csak a fele maradt meg Kanadában. Az alapötlet azonban nem merült feledésbe, később rátaláltak és újratervezték kb. 15 ezer kilométerrel odébb, a föld túlsó oldalán, Ausztráliában.

Ausztráliában a LETS alapelveit a Zöld Dollár hasznos elemeinek (pl. a tagokból álló vezetői csoport és a tranzakciók nyilvántartásához használt csekkfüzet) és más együttműködő szervezetek tapasztalatainak felhasználásával Jill Jordan fejlesztette ki. A hitelszövetkezeti aktivista Kanadába utazott, hogy tanulmányozza a LETSsystemet. Hazaérkezése után hozta létre 1987-ben az első ausztrál szívességbankot. Ezt követően Ausztrália-szerte és Új-Zélandon is nagy ütemben terjedtek és virágoztak a Zöld Dollár rendszerek. 1991-ig 45-öt indítottak el Ausztráliában és 1994-re számuk 200-ra növekedett, köztük olyan rendszerrel például, mint a „Blue Mountains” (Kék Hegyek), a világ akkori legnagyobb hálózata 1800 taggal. A rendszereket esetenként az egyes csoportok saját igényeiknek megfelelően újratervezték. Az elnevezések változatosak voltak, de leginkább a LETS mozaikszó vált általános használatúvá. (Szendrő, 1999)

Európában, elsőként Nagy-Britanniában kezdte Weston ismertetni a helyi alternatív pénzek és közösségi csererendszerek működését a „New Economic Foundation” (Új gazdasági alapvetés) szeminárium sorozat keretein belül 1984-től. A népszerűsítési munkába a '80-as években *Liz Shephard* (angol közgazdász és közösségi aktivista) is bekapcsolódott. Az első brit LETS 1985-ben, Norwichben indult el, majd a következő években számos más próbálkozás is történt rendszerek kialakítására Skóciában, Walesben, és Londonban.

Liz Shephard látva az egységes piac kialakulása okán a növekvő szakadékot a tehetősek és a szegényebb rétegek között, úgy döntött, hogy gyakorlati fejlesztésekkel új közösségi alapú LETS modellek kidolgozásán kezd el dolgozni, különös figyelmet szentelve az alulról induló önszervező kezdeményezéseknek és a gazdaságilag elmaradott régiók csoportjainak. Ennek a továbbfejlesztő munkának lett az eredménye az az 1990 júniusában induló rendszer West Wiltshire-ben, amely később a nagy-britanniai LETS modelljeként vált ismertté. A gazdasági visszaesés idején a jól működő LETS csoportok jelentős figyelmet kaptak a médiában is.

Az 1991 áprilisában Shephard által megszervezett első országos LETS konferencia nagy fordulópontnak számított; indítványozásra került a világon először egy országos LETS fejlesztő szervezet és hálózat létrehozása. A konferencián résztvevők egyöntetű ratifikálása után megalakult a „LETSLINK UK” hálózata és országos fejlesztő szervezete, ezzel pedig kezdetét vette egy hétéves munka, amely a LETS helyes gyakorlatának kidolgozását, fejlesztését és terjesztését szolgálta. Nagyrészt a LETSLINK UK újratervező munkájának köszönhetően ezernél is több LETS jött létre az 1990-es években egész Európában, és még jóval több világszerte.

Ezzel párhuzamosan az előbb említettektől függetlenül más hasonló lokális kezdeményezések jelentek meg az USA-ban, Európában, Japánban és Indiában is, ahol az adósrabszolgaság és a hagyományok segítették elő több száz helyi cserekereskedelmi rendszer kialakulását. Rendkívül hasznos lehet ezen gyakorlatok egyetemes tapasztalatait megismernünk, legfőképpen a sikerességet elősegítő feltételek tekintetében.

Lényeges tapasztalat, hogy minden esetben döntő fontosságú volt a szívességbankok gyarapodásában egy fejlesztő, támogató szervezet működtetése. A tapasztalatok megosztása lehetővé tette az útvesszők elkerülését és számottevő erőfeszítés, idő és pénz megtakarítását. Egy egységes, pozitív kép megjelenítése a médiában szintén elengedhetetlen eszköz volt az ötlet terjesztésében és elfogadtatásában. A sikeres kezdeményezések közös erőssége a demokratikus működés, vagyis az, hogy helyiek, a felhasználók maguk vesznek részt irányításban és a szervezésben. A legtöbb fejlődő, hosszútávon fennmaradó rendszer saját erőből, külső támogatás nélkül működik. E függetlenség megtartásának céljából olyan szervezeti felépítést dolgoztak ki, amelyben a tagok aktív részvétele idézte elő a hálózat lendületes növekedését. Az egyik legfontosabb eleme a fenntarthatóságnak, hogy ezeket a rendszereket a lokalitás és közösségiség szellemében közvetlenül a helyi igények szülték, mintegy válaszul a társadalmi és életszínvonalbeli problémákra. (Szendrő, 1999)

Magyarországon a közösségi önségítés gyökerei a paraszti kultúrában a kezdetektől tetten érhetőek, hiszen a különböző mezőgazdasági munkálatok (pl. a termény-betakarítás, a szüret) lebonyolítása általában a kiterjedt rokonság segítségével történt. A szívességbank szellemiségéhez legközelebb álló társadalmi szokás volt az országszerte – főként vidéken – jellemző kalákázás, amely során az egy csoportba szerveződött emberek közösen végeztek el nagyobb volumenű munkákat (leginkább a csoporttagok házainak felépítését). A kalákában voltaképpen munkát hiteleztek egymásnak, amelyet később illet viszonzni, így a csoport tagjainak házai külső munkaerő bevonása nélkül épültek fel. Sajnos erre a fajta közösségi együttműködésre már csak elvétve találhatunk példát. (Jacsó, 2013)

Hazánkban az első formális szívességbankok az 1990-es években alakultak. Az első közösségi önségítő rendszer 1993-ban jött létre Budapesten „Talentum Kör” néven, Zsombok György vezetésével. E szívességbank segítségével – illetve Almássy Tamás aktivitásával – alakult meg később a Gödöllői Zöld Forint Kör, és a főváros II. kerületében létrejövő Krajcár Kör. Az 1999-es év fordulópontra volt a magyar szívességbankok történetében; egyrészt ekkor történt az az angliai tanulmányút, amelyen az érdeklődő magánszemélyekből és civil szervezetek tagjaiból álló csoport a gyakorlatban megismerkedhetett a brit LETS rendszerek

működésével. Másrészt a Nonprofit Humán Szolgáltatók Országos Szövetsége a British Council támogatásával szintén '99-ben adta ki a KÖR Kézikönyvet, amely egy szívességbank megalakításához nyújt hasznos tanácsokat. E tevékenység nyomán több KÖR is létrejött országszerte; úgy, mint a Szolnoki KÖR, a Miskolci ÓraKÖR, vagy a Tiszalúci KÖR, de Pécsen és is alakult szívességbank. (Slonszki, 2007)

Később azonban e kezdeményezések nagy része kudarcba fulladt és csak néhány körnek maradt meg aktív működése hosszú távon. A cserekörök életképességének hiánya sokrétű okokra vezethető vissza. Érdekes a hazánkra jellemző sajátos problémákat megismernünk. Ezen gátló tényezők közül a legfontosabbakat *Jacsó Enikő* 2013-as tanulmánya szerint veszem sorra:

- elegendő aktív szervező híján a vezető túlterheli magát és ezért pár év alatt kiég, a közösség motorjának elvesztése pedig a rendszer széteséséhez vezethet;
- jellemző a passzivitás, vagyis az adás-vételek alacsony száma;
- a közösségiségekben való gondolkodástól elszokott emberek gyakran túlságosan naivnak tartják ezt a kezdeményezést;
- a magyar társadalomra jellemző individualista politikai kultúra, és az általános bizalmatlanság a családon kívüli közösségi megoldások felől. (*Jacsó, 2013*)

A hazai KÖR-ök általában tudnak egymásról, de az esetleges megkereséseken kívül szorosabb együttműködés nem jellemző. A régebb óta működő cserekörök viszont szívesen segítenek információval, tapasztalatokkal a lelkes szívességbank alapításra vágyóknak. A jelenleg is működő közösségi önszolgáltató rendszerek közül a legtöbb tapasztalattal a 20 éve fennálló budapesti Talentum Kör rendelkezik, de a relatíve aktívan ténykedő rendszerek között kell megemlíteni a szegedi Suska Kört, a békéscsabai KÖRös Kört, a pilisi Korona Csereklub Egyesületet, illetve az erdőtelkesi és a debreceni szívességbankot is. Az egykori Szolnoki KÖR mára átalakult Jótékonyági Cserebolttá, így szolgálva továbbra is a közösség javát. Figyelemre érdemes kezdeményezés az online szívességbank, mint a NarancsLiget Adományközpont weboldala, amelyen apróhirdetés-szerűen találhatunk egymásra felajánlások és a kívánságok, szélesebb területű célközönséget megszólítva.

Úgy vélem, ahhoz, hogy teljesebb képet kapjunk a szívességbankokról, az általánosabb ismerveken túl érdemes egy konkrét KÖR behatóbban történő megismerése. Mivel Magyarországon a budapesti Talentum Kör volt az első szívességbank és immár két évtizede működik sikeresen, így e rendszer története, tapasztalatai minden bizonnyal igen

szignifikánsak lehetnek számunkra. A következő fejezetben az alapítóval, Zsombok Györggyel készített interjúm alapján mutatom be behatóbban a Talentum Kört.

4. A szívességbank hazai gyakorlata

4.1. Sikeres példa: a Talentum KÖR

A történet legmélyebb gyökerei a huszadik század eleji Franciaországba vezetnek. Egy francia pap, Henri Francois szemináriumi évei alatt súlyos tüdőbetegségbe esett. Püspöke 1922-ben felszentelése után hazaküldte őt családjához Ligny-be, hogy ott imádkozással és elmélkedéssel készülődjön a halálra. Otthon rendszeresen látogatta a betegeket és megismerkedett a szegénységgel is. Ennek hatására az evangéliumi megosztás lett a fő alapelve. Az összetartó közösségben állapota annyit javult, hogy néhány év múlva szolgálatba is állhatott. A sok elfoglaltsága miatt nem jutott már ideje a beteglátogatásra, ezért azt találta ki, hogy a plébánia betegei látogassák a többi beteget, így felhívására 1942-ben megalakult egy önkéntes csapat, akik nagy lelkesedéssel végezték a feladatot. Bár Henri Francois atyának nem voltak mozgalom-indító szándéka, de egy 1945-ös – betegeknek tartott – lelkigyakorlat Verdunben olyan jól sikerült, hogy országszerte követni kezdték példáját. Később világméretű mozgalom nőtt ki magát ebből a kezdeményezésből „Fraternitás” (Testvériség) néven.

Ebből a mozgalmából ered a HIFA (Hilfe für Alle) egyesület, amely a Talentum Kör megalakulását szorgalmazta. Az osztrák szervezetet Adolf Paster alapította 1971-ben. Tevékenységének iránymutatója a krisztusi szeretet-eszmény. Ezen eszme nyomán a HIFA feladatának érzi egy igazságos gazdasági rendszer megteremtését, ennek érdekében pedig sokrétű munkát végez; így például alternatív lehetőségeket keres a jelenlegi kamatos pénzrendszer helyett, cserlehetőséget teremt az egyébként reménytelen helyzetben lévő emberek számára, erősíti a helyi piacot. Emellett segíti a helyi kezdeményezéseket és a közösségi életet, illetve programokat dolgoz ki a meglévő adottságok, lehetőségek és tudás adott helyen történő kihasználására, ily módon pedig támogatja a szívességbankok létrejöttét is.

A HIFA nemzetközi hálózata megjelent Magyarországon is. Zsombok György és alapítótársai HIFA tagok voltak, rendszeresen részt vettek az egyesület rendezvényein. 1993-ban a szervezet egyik olasz tagja, Bernard Oberraucher találkozót szervezett a magyar tagoknak, akiket megkért, hogy szituációs játékként próbálják ki, hogyan tudnák egymást idejükkel, tudásukkal kiegészíteni. Az először idegenkedő játékosoknak egy idő után annyira megtetszett a szituációs gyakorlat, hogy felmerült bennük e módszer átültetése a való életbe, ennek az indítatásnak eredményeképpen pedig – külföldi iniciálással tehát – megszületett a Talentum Kör. Zsombok György vállalta el a 12 taggal induló szívességbank szervezési feladatainak ellátását, először csak egy évre szólóan. Az első év után szinte semmilyen

eredmény nem volt tapasztalható, de ennek ellenére a vezető még egy évet elvállalt. Ekkor, 1994-ben a HIFA támogatásával sikerült megrendezni egy konferenciát, ahol a kezdeményezés bemutatásra került. Ez a rendezvény volt a „kezdő löket” a szívességbank számára, ami hatására valóban beindultak az események. Sok lelkes tag csatlakozott ekkor a Talentum Körhöz; többek között Almássy Tamás, közgazdász, aki akkoriban nagyon sokat tett a szívességbank fejlődéséért. 1997-re sikerült elérni az 50-es létszámot és ez volt azt a szint Zsombok György szerint, amikor a szervezet képessé vált megállni a saját lábán. Mára 220 nyilvántartott tagot számlál a rendszer, igaz, többen is elhagyták már a szervezetet.

A tagok száma tehát kritikus jelentőséggel bír a szívességbank sikerességét illetően, de legalább ennyire fontos az aktivitás szintje. Az alapító elmondása szerint az aktív tagok aránya hozzávetőleges a kezdetektől fogva változatlan. Az akkori 50 főből nagyjából 30-an voltak tevékenyek és ma is a tagok valamivel több, mint a fele aktív, tehát éves szinten lebonyolít néhány Talentum aukciót; és ezen belül is van egy 30 fős csoport, akik rendszeresen használják a szívességbankot. A passzívabb tagok leginkább csak követik az eseményeket, néhányan ki is fejtik véleményüket a Kört érintő aktuális kérdésekben, a szívességbank adta lehetőségekkel azonban nem élnek. Zsombok György tapasztalata az, hogy körülbelül 30 aktív tag esetén már hosszútávon is működőképes lehet egy szívességbank, azonban mivel passzív tagokkal („holdudvarral”) a legtöbb esetben számítani kell, így reálisan nagyjából 50-es induló létszámmal érdemes beindítani egy ilyen rendszert, ugyanakkor erős támogatásra és háttérmunkára kezdetben ekkora bázisú KÖR esetén is szükség van.

Új tagok leginkább úgy jelentkeznek a rendszerbe, hogy ismerőseiktől hallanak erről a kezdeményezésről. A Talentum Kör esetében az 1994-es konferencia sok új tagot hozott. Azóta a szívességbanknak voltak megjelenései újságban, rádióban és televízióban is de Zsombok György szerint az ilyen népszerűsítések nem javítottak a helyzeten, ugyanis a reklám hatására hirtelen sok jelentkező megjelenik, akiknek a kezdeti lelkesedése sok esetben hamar eltűnik és később teljesen passzívak lesznek. Ezért tehát a Talentum Kör különösebb reklámtevékenységet nem folytat, viszont fenntart egy weboldalt, ahol az érdeklődők tájékozódhatnak a szívességbankkal kapcsolatban. Aki szeretne jelentkezni a KÖR-be, azt a vezető egy későbbi személyes találkozóra hívja és megkéri, írjon addigra magáról néhány mondatot (miért szeretne csatlakozni, mit tudna felkínálni), ha a jelentkező ezt megteszi, az már valamilyen szinten visszajelzés arról, hogy komoly az érdeklődése és így be is kerülhet a rendszerbe. Ezt a lépést kihagyva nem érdemes új tagokat felvenni, mivel a beléptetés valószínűleg csak az adminisztrációs terheket növelné. A jelentkezők nagy részének

érdeklődése ily módon komolytalannak bizonyul, vagyis az ötlet szimpatikus számukra, de igazán nem akarnak a részesei lenni. Más feltétele ezen kívül nincs annak, hogy valaki tag lehessen, tehát bárki csatlakozhat a Talentum Körhöz.

Zsombok György szerint a létszám korlátozására a rendszer működőképességének fenntartása nem adhat okot, mivel jó szervezőmunkával és megfelelő adminisztrációval elméletileg bármekkora részvétel esetén is kezelhető és átlátható marad a szívességbank (a gyakorlatban pedig a csatlakozni vágyók számának végső határozza meg a szervezet méretének határait). Emellett viszont egy bizonyos létszám felett be kell következnie egyfajta paradigmaváltásnak; interjúalanyom ezt a számot körülbelül 500-ra saccolta. Paradigmaváltás alatt itt azt kell értenünk, hogy a szervezet intézményesül, a folyamatok formálisabbá, hivatalosabbá válnak. Mindemellett a Talentum Körnek sokkal inkább célja az aktivitás erősödése, mint a tagok számának növekedése. E téren a társadalmi pozíciók tekintetében Zsombok György tapasztalata az, hogy az igazán hasznos munkát, aktivitást általában a középréteg nyújtja, legfőképpen a kétkezi munkások; a magasabb végzettségűek esetében pedig jellemzően a szervezési hajlandóság tapasztalható erőteljesebben.

Lényeges elemei a szívességbanknak a kezdettől havonta megtartásra kerülő összejövetelek, ahol a tagok személyes ismeretséget köthetnek egymással és termékeiket is bemutathatják. A KÖR életében felmerülő aktuális kérdések megvitatása is itt történik, ezekről a témákról a találkozók előtt hírlevélben tájékozódhatnak a tagok. Az alapszabály szerint a találkozón jelenlévő tagok hozhatják meg a döntéseket a szívességbankot érintő kérdésekben, a távolmaradóknak pedig el kell fogadniuk azokat.

A Talentum Kör – és véleményem szerint optimális esetben minden KÖR-nek – esszenciális sajátja a kölcsönös bizalom és a segítőkészség. Zsombok György szavaival élve: „... egy nagy baráti kör alakult ki és ez az összetartozás, illetve a közösségteremtés talán a legfontosabb vonása a szívességbanknak ...”. Ez a fajta szoros kapcsolat persze főként a legaktívabb 30 tagra igaz, de minden megjelenőt szívélyes és elfogadó fogadtatás vár a találkozókön.

A rendszer működése minimális pénzbeli költségeket igényel, az összejövetelek megtartásának anyagi vonzatait, illetve a postai alapú körlevelekkel kapcsolatos kiadásokat az évi 300 forintos tagdíj hivatott fedezni. A fenntartást szolgáló feladatok, reszortok több személyre vannak kiosztva. Külön felelős tartja karban a keres-kínál listát, illetve a címlistát, ugyanígy külön személy foglalkozik a „forint lista” (tagdíjak), valamint a „talentum lista” vezetésével és a hírlevél szerkesztésével is. Ezek a felelős tagok alkotják az úgynevezett „központot”. A központi költségek (vagyis a működtető, karbantartó munkáért járó juttatások)

ellentételezése Talentumban történik. Ennek fedezésére a központ évi 200 Talentumot szed be kvázi adóként a tagoktól, aminek értéke 2 munkaóra, mivel átlagosan 1 óra munka fizetsége 100 talentum. Ezek a feladatok megfelelő időbeosztással egyébként teljes munkaidős munkahely mellett is különösebb nehézség nélkül végezhetőek.

Érdekességképpen Zsombok György elmondta, volt a szívességbanknak egy tagja, aki elhatározta, hogy csak Talentumból fog megélni, bármilyen egyéb bevétel nélkül; és – bár nem volt könnyű – másfél évig sikerült tartania magát elhatározásához.

A Kör alapítója negatív tapasztalatra nem tudott példával szolgálni, mivel elmondása szerint ilyen incidensek egyáltalán nem jellemzőek. Relatív nehézségként annyit említett meg, hogy folyamatosan dolgozni kell a szervezet jó működéséért; a csapat hajlamos ellankadni, ezért a vezetőnek (a vezető csoportnak) feladata, hogy újra és újra felgerjessze az aktivitást, a vállalkozó kedvet. A sok befektetett idő és energia azonban mindenképpen megtérül: „... az, hogy a mai atomizálódott társadalomban az ember itt megismerhet sokakat, akikkel érdemes együtt élni, egy óriási élmény ...” – emeli ki Zsombok György a Talentum Kör egy lényegi érdemét, rámutatva ezzel arra az attitűdre, amely meglátásom szerint egy szívességbank sikerességének egyik legfontosabb fundamentuma.

4.2. Sikertelen példa: az Erdőkeresi KÖR

Kétségtelen, hogy a Talentum Kör tapasztalatai kiemelkedően hasznosak lehetnek egy újonnan induló szívésségbank számára; ugyanakkor véleményem szerint vonhatunk le tanulságos következtetéseket egy olyan önsegítő rendszer történetéből is, amely működése sajnálatos módon már megszűnt. A csőd okainak felkutatása, értelmezése egyaránt adhat releváns táptalajt az általánosított tanácsok megfogalmazásának, és a szakirodalomban prezentált sikerkritériumok igazolásának. Ezen elgondolásból kiindulva prezentálok dolgozatomban Boros Attilával készült interjúm alapján az Erdőkeresi KÖR példáját.

Az önsegítő rendszer létrehozása Boros Attila Botond ötlete volt, aki egy pénzfelhasználás nélküli helyi alternatív gazdasági rendszer beindítását tűzte ki célul a Pest megyei községben. Az alapító ezen cél megvalósításának lehetőségét látta a szívésségbank módszerében. A település tipikus „alvóváros”, a lakosok nagy része Budapestre jár dolgozni és nem is rendelkezik erdőkeresi gyökerekkel, ily módon pedig a helyi közösség is igen hiányos képet mutat. A közösségépítés folyamataira tehát kiemelten szükség lenne a községben, az első néhány találkozó után azonban mégis elhalt kezdeti a lelkesedés, így a szívésségbank igazi működését sajnos el sem tudta kezdeni.

Követendő mintaként a Linton-féle LETS mozgalom és a Talentum Kör szolgált, amelynek tagjai személyes támogatásukkal is segítették a kezdeményezést. Az alakuló ülésen kb. 16-an vettek részt, a társaságban azonban nagyjából egyenlő arányban voltak a helybéliek, és a Talentum Körtől jött segítők. Azt tehát nyugtázhatjuk, hogy a már fentebb meghatározott optimálisnak mondható kb. 50 fős induló létszámot meg sem közelítette a csoport nagysága. Mivel ez kritikus feltétele a szívésségbank életképességének, így a vizsgált KÖR sikertelensége valószínűsíthetően az alacsony létszámmra vezethető vissza elsősorban.

A csekély érdeklődés okát az alapító szerint a körkapcsolatok hiánya képezte; nem voltak olyan, már működő közösségek, amelyekben gyökeret verhetett volna a szívésségbank létrehozása iránti motiváció. Tapasztalata szerint kulcsfontosságú körülménynek számít, hogy egy új KÖR befogadó közegében találunk-e olyan csoportokat, kisközösségeket, amelyekben működik egyfajta kohéziós erő, mivel különálló egyének között a közösségi önsegítő rendszer gondolata nehezkesebben képes közösségalkotó motivációt kialakítani. Ilyen esetben nagyobb hangsúlyt kell fektetni a tagtoborzás során a lakosság felé történő kommunikációra. Interjúalanyom a helyi sajtóban, rádióban, sőt még a református istentiszteleten is népszerűsítette a kezdeményezést, ám ez – utólag – mégis kevésnek bizonyult. Meglátásom szerint a toborzási munka hiányossága a helyi „véleményvezérek” bevonásának

elmulasztásában keresendő. Ahogyan azt már dolgozatomban fentebb taglaltam, a települések, formális vagy informális közösségek viszonylag magasabb presztízzsel bíró személyiségei jóval nagyobb eséllyel képesek szimpatikussá tenni a szívességbankot a lakosság számára, így ezen véleményformálók partnerként való megnyerése kiemelkedően fontos lépés a taglétszám bővítése során.

Tovább kutatva az Erdőkertesi KÖR eredménytelenségének okait, rámutathatunk a csoport összetételének sajátosságaira. Az alapító elmondása szerint a tagok jellemzően értelmiségi körökből származtak, és meglehetősen elfoglalt emberek voltak. Ebben a kérdésben Boros Attila tapasztalatai összecsengenek Zsombok György észrevételeivel, és kutatásom megállapításaival is. Eszerint a magasabb társadalmi pozícióval rendelkezők kevesebb aktivitást tanúsítanak a szívességi „ügyletek” során. Bár az értelmiségiek a szervezőmunkából szívesen veszik ki részüket, a szívességbank működésének lényegét képező csereakciók adta lehetőségeket inkább a középréteg tagjai és a kétékezi munkások használják ki. Ez a különбözöség valószínűleg az igények, az anyagi körülmények és a szabadidő tekintetében megfigyelhető differenciáltságból eredeztethető. Megállapíthatjuk tehát, hogy az erdőkeresi próbálkozás fenntarthatóságát az eddigi szempontok mellett az értelmiség fokozott felülreprezentáltsága is negatívan befolyásolta.

Az egyszemélyi vezetés negatívumairól is esett már szó az első LETSystem kapcsán is, amely főként ebből az okból kifolyólag omlott össze. Bár megtévesztő lenne egyértelmű párhuzamot vonni a Erdőkertesi KÖR rövid életű szerveződése és a Comox-völgy tekintélyes volumenű rendszere között, azt azonban konstatálhatjuk, hogy a szervezőcsoport hiánya határozottan kedvezőtlen hatással volt a kezdeményezés életképességére. Az alapító elmondása szerint nem kapott támogatást a családjától az ötlete megvalósításában, és más felől sem tapasztalt olyan folyamatos, személyes biztatást, amely elegendő segítséget jelentett volna a kezdeti nehézségeken való felülkerekedéshez; ez pedig a vezető motivátlanságához, ezzel együtt a „szárnyait bontogató” szívességbank elhalásához vezetett.

5. Ismeretanyag induló szívességbankoknak

5.1. A szívességbank létrehozásának lépései

A nemzetközi és a hazai LETS fejlesztéseknek, újragondolásoknak köszönhetően ma már megfogalmazhatóak olyan lépések, amelyeken végighaladva elviekben jó eséllyel indulhat sikerrel egy szívességbank. Dolgozatom következő szakaszában ezeket ismertetem; a szempontokat többnyire a *Szendrő-féle KÖR* kézikönyv (1999) felhasználásával közlöm (mivel ebben a témában ezt a szakirodalmat találtam a legteljesebbnek), kiegészítve saját meglátásaimmal.

Egyfajta nulladik lépésként tartom fontosnak – a kézikönyvet kiegészítve – a szívességbank tervezett működési vonzaskörzetének megismerését. A település célirányos elemzése a KÖR szempontjából meghatározó körülményeket világíthat meg, amelyekre építkezni lehet, és amelyekhez a későbbiekben a toborzás és a szervezés során alkalmazkodni kell.

Ezt követően az első lényegi lépés, hogy az ötletgazda minél tájékozottabb legyen a KÖR témakörében; annak érdekében, hogy a felmerülő kérdésekre megfelelő válasszal tudjon szolgálni, illetve a szakirodalomban felhalmozott tapasztalatok ismeretében könnyebben áthidalhatóak az esetleges problémák, gátak. A szívességbankkal kapcsolatos irodalom tanulmányozása mellett ajánlott felvenni a kapcsolatot egy relatíve régebb óta működő rendszer vezetőjével, akik praktikus tanácsokkal, esetleg személyes szakmai támogatással is szolgálhatnak az indulásnál. Hazánkban több szívességbank is hangoztatja, hogy új KÖR létrehozásában készséggel segítenek, így őket bizalommal lehet keresni ez ügyben.

Bár a kézikönyv az első ismertető találkozó előkészítésével folytatja a sort, véleményem szerint két lényeges momentummal érdemes még a komolyabb szervezőmunka elkezdése előtt foglalkoznunk. Az első ilyen megelőző lépésnek egyfajta igényfelmérésnek kell lennie. Ezt legegyszerűbben egy rövid kérdőív segítségével végezhetjük el, lehetőleg minél szélesebb körben. A kutatás eredményeként választ kaphatunk arra, hogy a szívességbank ötlete mennyire szimpatikus az adott közösségnek, elméletben lenne-e elegendő tag az induláshoz. Hogy milyen felmérésre gondolok itt, azt a későbbiekben az empirikus kutatásom eredményének ismertetésénél részletezem.

Kulcsfontosságú lehet, hogy sikerül-e megnyernünk ügyünknek a célközösség meghatározó személyiségeit, szervezeteit, csoportjait. A kétlépcsős kommunikációs modellt leginkább a tömegkommunikáció világából ismerhetjük, de egy szívességbank indításának

esetén sem szerencsés megfedkezünk arról, hogy az emberek döntéseit erősen befolyásolják a véleményformáló személyek. Ha a közösség ilyen nagy ráhatással bíró szereplői (pl. polgármester, művelődési intézmény vezetője, helyi iskola igazgatója, stb.) támogatják a kezdeményezésünket, nagyobb eséllyel lesz sikeres a tagtoborzás. Másrészt érdemes (vagy inkább elengedhetetlen) felvennünk a kapcsolatot a lokális kisközösségekkel, a helyi társadalom fellendülését, fejlődését segítő szerveződésekkel. Itt leginkább a különböző civil szervezetekre, informális közösségekre, kulturális vagy vallási csoportokra gondolhatunk, akik támogatásukkal, részvételükkel növelhetik a szívességbank eredményességét. A minél szélesebb körű partnerség, az együttműködésben való gondolkodás esszenciális alkotórésze azon eszmeiségnek, amelyet személyes elképzelésben a szívességbank képvisel. Az információszerzést követő lépésnek tehát én mindenképpen ezen személyiségek és kisközösségek felkutatását és meggyőzését javasolnám.

A tagtoborzásnak, népszerűsítésnek központi szerepe van a KÖR létrehozásában, ennek a munkának pedig legmeghatározóbb eleme egy (vagy több) megfelelően nagy volumenű nyilvános fórum lebonyolítása, amely során bemutatjuk a rendszert. Elengedhetetlen, hogy a közösség számára átadjuk a szívességbankhoz kapcsolódó legfontosabb ismereteket annak érdekében, hogy a megszólítottak a lehető legkomplettebb kép birtokában dönthessenek a csatlakozás felől. Érdemes játékos formában, szituációs feladatokban is bemutatni a KÖR alapelgondolását; ez nemcsak az esemény hangulatát teszi közvetlenebbé, de biztosítja azt is, hogy mindenki valóban megértse, hogyan is működik a rendszer. Az ilyen rendezvényekre mindenképpen célszerű meghívni a helyi sajtót. Az elképzelés különböző médiumokban való megjelenítése, illetve egyéb információs anyagok használata (pl. szórólapok, plakátok) növeli az érdeklődést és az általános elfogadottságot a kezdeményezés iránt. Az előző lépésben megkeresett helyi véleményformáló személyiségek szerepe talán a bemutató fórum és az egyéb népszerűsítési célokat szolgáló megjelenések során a legfontosabb; ugyanis ezek azok a felületek, ahol állásfoglalásuk kinyilvánítása a legnagyobb hatást tudja elérni a közösség hozzáállásának tekintetében. Ahogyan azt Zsombok György tapasztalatai alapján megtudhattuk, legalább körülbelül 50 tag szükséges ahhoz, hogy elviekben működőképes legyen a rendszer. A tagtoborzás során arra kell törekednünk tehát, hogy ezt a létszámot elérjük; ha ez nem sikerül az első fórum után, tovább kell folytatni a népszerűsítést; viszont ebbe a munkába már érdemes bevonni a jelentkezőket is, akik meghívhatják hasznos erőforrásokkal rendelkező ismerőseiket.

Amennyiben elegendően jelzik csatlakozási szándékukat, a következő lépésként számukra kell egy találkozót szervezni; ezt tekinthetjük a szívességbank „alakuló ülésének”.

Ugyan a KÖR működését informális szerveződésként is folytathatja (nem szükséges tehát bejegyzett civil szervezetet létrehozni a fenntartásra), bizonyos formális-funkcionális kereteket célszerű mégis meghatározni. Ez alatt értendő a szervező csoport kiválasztása (önkéntes jelentkezés alapján, feladatok kiosztásával) és a működési szabályzat kialakítása. Ezen szabályzat megalkotásában az előzőekben általam már ismertetett 13 működési alapelvek útmutatóul szolgálhat, ugyanakkor természetesen a helyi sajátosságokhoz alkalmazkodva ezektől el is lehet térni. Véleményem szerint ennek a lépésnek egyik legfontosabb kritériuma, hogy az adott közösségnek demokratikus módon kell saját szabályzatát kialakítania.

Az első cserekör találkozónak tehát részben a működéshez szükséges feltételek kialakításáról kell szólnia, érdemes azonban egy másik lényegbeli témával is foglalkozni szintén már az első alkalom során. Ez a kulcsfontosságú téma pedig az emberekben rejlő tehetség és hasznos tudás felkutatása, felszínre hozása. Empirikus kutatásom (amelynek eredményeit a későbbiekben ismertetem) részben arra a hipotézisemre alapszik, hogy a helyi közösség nagy része nincs tisztában kompetenciái értékével. Az embereknek sok esetben külső segítség nélkül nem sikerül felismerniük belső erőforrásaikat és ezek hasznosításának lehetőségeit, ugyanakkor a KÖR gondolatával szimpatizálnak, és szívesen csatlakoznának. A szívességbanknak ezért – személyes meglátásom szerint – fel kell vállalnia ezt a feladatot; tréningeken, beszélgetéseken, egyéb foglalkozásokon keresztül támogatnia kell az egyes tagokat az önismeretük, önértékelésük ilyen irányú fejlesztésében. E munka természetesen csak folyamatként kezelve lehet eredményes, kezdő pontjaként azonban tökéletesen szolgálhat az első találkozó. Mindezek után pedig a szívességbank megkezdheti működését.

A szervezőmunka eredményességének feltételeivel kapcsolatban még egy témát tanácsos körbejárni, mint kihagyhatatlan kezdeti lépés, ez pedig a szívességbank működtetésével járó feladatok meghatározása és az ezeket ellátó felelősök kiválasztása. Az egyszemélyi vezetés negatívumairól már az előzőekben is esett szó, azonban ezen kívül a teendők összetettsége és a számonkérhetőség megteremtésének fontossága is indokolttá teszi egy minimum 3-6 fős szervező csoport megalakítását (e létszám emelkedése értelemszerűen a szívességbank növekedésével szükségszerűvé válik). A szervező csoport egy többfunkciós bizottság, amely a különböző feladatok és a képviselőlet folyamatos ellátására önként jelentkező KÖR tagokból áll. A jól működő közösségi önszervező rendszerek alapismérve, hogy ezen szerepek betöltésére jól átlátható és demokratikus rendszert építenek ki. Induláskor, az első időszakban a szervező csoportnak sűrű találkozókra van szüksége, később elegendő lehet egy-két havonta megbeszéléseket tartani. A hatékony, dinamikus munka érdekében fontos, hogy ezen

összejövetelek közvetlenek, barátságosak legyenek; a pozitív légkör elősegíti a közös gondolkodást, a kooperációt, a felelősségvállalást.

A szívességbank működtetését, fejlesztését szolgáló feladatok szakképesítést nem igényelnek, azonban bizonyos kompetenciákra esetenként szükség lehet (pl. számítógép felhasználói ismeretek, szervezői készségek). A feladatokat munkaigényességüktől, komplikáltságuktól függően elláthatja egy-egy személy, ugyanakkor egy tag vállalhatja egyszerre több tevékenység végzését is. Bizonyos teendők esetén javasolt helyetteseket is kiválasztani; mivel vannak olyan funkciók (leginkább a névjegyzék és a számlák vezetésére vonatkozik), amelyek ellátása nem enged meg huzamosabb kihagyást. A felhalmozott praxis alapján meghatározhatunk olyan feladatokat, amelyek jó eséllyel felmerülnek a legtöbb szívességbank működése során. Ezen szerepköröket a 2. számú mellékletben felsorolásszerűen ismertetem.

Megismert eseteink kielemezése és a szívességbank létrehozási lépéseinek körüljárása közelebb visz bennünket a KÖR sikerfaktorainak minél realisabb és teljesebb meghatározásához. Az összegyűjtött tapasztalatok alapján kísérlem meg behatárolni a lehető legakkurátusabb módon a szívességbank fenntarthatóságát elősegítő körülmények és tényezők körét.

5.2. A szívességbank sikerkritériumai

Dolgozatom ezen alfejezetével egy olyan kompakt és átfogó tudáscsomagot szándékozom prezentálni, amely reményeim szerint direktívaként szolgálhat azok számára, akiket egy szívességbank beindításának gondolata foglalkoztat. Teszem ezt a legrelevánsabb szakirodalmakat és tapasztalatokat összesítve, a lehető legkörültekintőbb módon.

A Szendrő-féle KÖR kézikönyvben (1999) szerepel egy leírás, amely a szívességbankkal foglalkozó szakemberek tapasztalatai alapján négy olyan alapvető szempontot jelöl meg, amelyet a sikeres működtetés és az életképesség érdekében már a kezdetektől fogva érdemes figyelembe venni. E négy alapelvet – főként interjúalanyaim tapasztalataira alapozva – kiegészítettem eggyel, az alapos előkészítéssel, mivel ezen kategória elemei a fenntarthatóság tekintetében meghatározó jelentőséggel bírnak. Az egyes alapelvekhez tartozó sikertényezők sorát is kibővítettem, illetve meglátásaim szerint átstrukturáltam. Az így deklarált kritériumokat a minél praktikusabb felhasználhatóság igényével lényegre törően táblázatba foglalva ismertetem:

Alapelvek	Sikertényezők
Lokalitás	• egymás közelében lakó tagok • helyi ismeretségek, működő kisközösségek bevonása • egyszerű, költségkímélő kapcsolatfelvételi lehetőségek
Hatékonyság és professzionalizálódás	• az adatok precíz nyilvántartása, a túlzott bürokrácia elkerülése mellett • tagok rendszeres, minél hiánytalanabb informálása (névjegyzék, keres-kínál lista) • demokratikusan kialakított átfogó működési keretek • szervező csoport kialakítása, a feladatok minél behatároltabb meghatározása • iroda fenntartása (ha van lehetőség támogatások gyűjtésére a működtetéshez)
Közösségépítés	• rendszeres közösségi programok, KÖR rendezvények • tagok közötti kapcsolatépítés támogatása • csapatépítő alkalmak • tagok hasznos tudásának, kompetenciáinak felszínre hozása, tudatosítása koncentrált foglalkozásokkal
Heterogenitás	• sokféle hasznos tudás és érdeklődési terület • többgenerációs KÖR közösség • sokszínűség a társadalmi helyzet, az iskolázottság, a vallási és az nemzetiségi hovatartozás vetületében ○ törekedni az alsó és a középréteg bevonására ○ munkanélküliek megszólítása
Alapos előkészítés	• az alapító tag(ok) tájékozottsága a témában ○ szakirodalom megismerése, kapcsolatfelvétel működő szívésségbankokkal • a település SWOT analízise (iránymutatóul szolgálhat a dolgozatban készült vizsgálat Kisújszállásról) • igényfelmérés kérdőívezéssel

- a közösség véleményformáló személyiségeinek megnyerése, bevonása
- bemutató, tagtoborzó fórumok szervezése
 - megfelelő hirdetéssel
 - közérthetően, játékos formában
 - sajtónyilvánosság
- ameddig a jelentkező tagok száma nem éri el a kritikus 50 főt, a szívességbank ne kezdje meg a működését

5.3. A szívességbank hasznossága

Az általam és sokak által tanúsított szívességbank-éltetés megindoklásának kihagyhatatlan momentuma annak a kérdésnek megválaszolása, hogy milyen hasznos hatásokat várhatunk egy jól működő önsegítő rendszertől. A teljességre törekedve veszem sorba ezeket a pozitívumokat, amelyek különböző problémákra jelenthetnek komplex megoldást. Az előnyöket társadalmi-szociális, gazdasági és ökológiai vetületük szerint csoportosítom, mivel a szívességbank a felsorolt területek mindegyikén képes jó eredményeket elérni. A KÖR hasznos társadalmi, ill. szociális hatásai tehát:

- A tisztességes munkát értékeli, így felelősségvállalásra ösztönöz.
 - Mivel az „üzlet” egy hosszútávra előrettekintő rendszerben jön létre olyan emberek között, akik – elméletileg – előreláthatólag évekig részesei lesznek a szívességbanknak, és többnyire lokálisan is egy közösségbe tartoznak, így a tagoknak felelősséget kell vállalniuk a magatartásukért, a szolgáltatásokért, termékekért; tehát csak a tisztességes munkának lehet jövője egy KÖR-ben.
- Erősíti a személyes kapcsolatokat, közösséget fejleszt és épít.
 - Egy szívességbanki akció két módon hathat az kapcsolatokra:
 - Az egyik esetben olyan tagok között történik az adás-vétel, akik már ismerik egymást. A sikeres együttműködés erősíti kapcsolatukat.
 - Más esetben olyan tagok között, akik azelőtt még nem ismerték egymást. Az üzletnek köszönhetően megismerkednek, a pozitív tapasztalat pedig optimális táptalajt nyújt egy értékes kapcsolat kialakulásának.

- A gyarapodó személyes kapcsolatok hálójának eredménye pedig egy jól működő közösség. A közösségiség fejlesztését természetesen a rendszeres találkozók is szolgálják, amelyeknek egyik fő célja a „mi” tudat kialakítása.
- Megtanít az „adás örömére”.
 - A tapasztalat szerint a tagok munkához való viszonyát meglehetősen befolyásolja (pozitív irányban) az, hogy jó kapcsolatot ápolnak azzal, akinek a felkínált terméket készítik, vagy szolgáltatást végzik. Az egymás iránt érzett megbecsülés, tisztelet arra ösztönzi a tagokat, hogy – bár a pontok által megtörténik az ellentételezés – többet adjanak, mint ami „jár”, vagyis a termékek, szolgáltatások minősége a lehető legmegfelelőbb legyen a szívességet igénybevevő számára. Ez a hozzáállás pedig éppen ellentéte a modern társadalmak lényegi elemének tartott elidegenedésnek.
- Együttműködésre sarkall, a szubszidiaritás elvét tükrözi.
 - A tagok nem maguk egyedül, hanem egymás kölcsönös segítségével szeretnék a problémáikat megoldani. Emellett a szívességbank részesei nem egy „felülről” – leginkább az államvezetés részéről – érkező segítségre, beavatkozásra várnak, hanem saját kezükbe véve ügyüket a közösségben rejlő erőforrásokra támaszkodnak.
- Az eltérő társadalmi csoportok közeledését segíti, ezáltal erősíti az elfogadást.
 - A KÖR-nek egyaránt lehetnek hasznos tagjai azon különböző társadalmi rétegekhez, etnikumokhoz, szubkultúrákhoz tartozó egyének, akik egyébként nem, vagy csak esetlegesen kerülnének egymással kontaktusba. A szívességbank kereteiben megélt pozitív tapasztalatok gyengítik az egyes csoportok közötti idegenkedést, a közösség „mi” tudatának kialakulása nyitottságra és elfogadásra ösztönöz.
- Fejleszti az önbizalmat, segíti a személyiség épülését.
 - Az általános individualizáció, a feleslegesség érzetének személyiségromboló hatása globális szinten ismert jelenség. Az a megtapasztalás, hogy a közösségnek szüksége van ránk, és hogy amit teszünk, tudunk, az értékes és fontos; jelentősen csökkenti, optimális esetben meg is szünteti az ilyen negatív énképek kialakulását.

Hazánk gazdasági teljesítménye évtizedek óta elmarad a kívánatostól, és ez nem csak az ipari, vagy a mezőgazdasági területek fejlettségének és kiterjedtségének hiányosságaiban mutatkozik meg, hanem az állampolgárok életminőségének körülményeiben is. A helyi

közösségek a hétköznapiakban leginkább a magas munkanélküliség, az alacsony bérek és a növekvő árszínvonal hatásait érzékelik; de az infláció, az adók és a kizsákmányoló bankrendszernek való kiszolgáltatottság is a nehézségek sorát erősítik. A családoknak, egyéneknek tehát igen behatárolt szükséglet-hierarchiát kell felállítaniuk annak érdekében, hogy a legfontosabb kiadásokat fedezni tudják. A közösségfejlesztésnek kétségkívül feladatának kell lennie a helyi gazdaság fejlesztésének, és ezáltal az életszínvonal emelkedésének támogatása, segítése. Ha ebből a szempontból vizsgáljuk meg a szívességbankot, megmutatkozik a rendszer azon értékes jellemzője, amely véleményem szerint kiemeli a közösségfejlesztési módszerek sorából. Gondolok itt a KÖR azon pozitívumára – amelyet fentebb már érintőlegesen említettem –, hogy a társadalmi, szociális problémák mellett gazdasági hiányosságokra is képes megoldást biztosítani (illetve közvetve még ökológiai tekintetben is hasznos, ahogy azt később ismertetem). Az én meglátásom az, hogy ez a fajta komplexitás szükséges a valóban eredményt hozó közösségépítő munkához. Nézzük, milyen gazdasági előnyökről is van szó a szívesség-pontok használata esetén:

- Éppen annyi van belőle, amennyi kell, és mindig rendelkezésre áll.
 - A KÖR-pontból nem kell bankjegyeket nyomtatni, és a forgalomban lévő pénz mennyiségének szabályozása sem szükséges. A lehető legdemokratikusabb módon, tökéletes önszabályozással zajlik a pénz teremtése. Ha két tag üzletet köt, akkor az üzlet lekönyvelése során létrejön az ellentételezéshez elegendő pont mennyiség.
- Nem inflálódik.
 - A KÖR-pont keletkezése mögött mindig valós teljesítmény van, vagyis az üzlet tartalma. Mivel nincs bankjegy, nem fenyeget az a veszély, hogy a vezetés túlzott mennyiségű pénz kibocsátásával vásárlóerő-többletet teremt, amivel szemben nem áll megfelelő árumennyiség.
- A termékek, szolgáltatások értékét nem terheli ÁFA
 - Pénzzel történő kiadásaink, vásárlásaink költségének egynegyedét az ÁFA megfizetése teszi ki. A szívességbankban gazdát cserélő – közgazdaságtani értelemben vett – jószágok KÖR-pontban kifejezett ellenértéke minden esetben a valós értéket tükrözi, terhelő plusz költségek nélkül.
- Biztonságot nyújt.
 - A szívességbank a helyi gazdaság erősítésének egyik nagyszerű lehetősége, ily módon pedig segíti az elszakadást a világgazdasági folyamatok szeszélyeitől,

gyengíti a pénztől való függést, nem mellékesen pedig növeli a lokális közösség életszínvonalát. (Almássy, 2012)

Itt fontos tisztáznunk, miért is kellene a helyi közösségek tagjainak minél távolabb kerülnie a világgazdasági irányítás és a pénzrendszer befolyásától és mindinkább a saját erőforrásaira és a helyi gazdaságra koncentrálnia. A hivatalos valuta napjainkban eredeti rendeltetésétől eltérve – mégpedig, hogy csereeszköz legyen – jóval több funkcióval rendelkezik, és sok esetben egyáltalán nem a társadalom érdekeit szolgálja. A pénzrendszer egyre inkább elszakad a reálgazdaságtól; ennek kedvezőtlen, válságot eredményező hatásai az embereket közvetlenül érintik. *Bernard Lietaer*, neves belgiumi pénzügyi szakember megállapítása szerint a világon rendelkezésre álló pénzmennyiség mindössze 2-3%-a elegendő lenne ahhoz, hogy azáltal minden áruforgalmat le lehessen bonyolítani. „*A többi 97% spekulációs célokat szolgál, valuták megingatását teszi lehetővé, és nemcsak teljes mértékben terméketlen, de veszélyes is mindenki számára – főleg azért, mert javarészt olyan emberek és szervezetek kezében összpontosul, akiknek és amelyeknek egyetlen céljuk, hogy még többet szerezzenek belőle*” (Kennedy, 2003).

Folytatva a pozitívumok sorát, – ahogy arra már utalást tettem – a szívességbank ökológiai szemmel nézve is hasznos lehet. Vegyük sorra, milyen pozitív hatásokra gondolhatunk itt:

- A kertek megmunkálására, otthoni kézműves termékek készítésére ösztönöz.
 - Szívességpénzben értékesíthetjük a kertünkben termesztett zöldségeket, gyümölcsöket, saját kezűleg elkészített termékeinket, amelyek helyben találnak vevőre. Azáltal, hogy az emberek elkezdnek jobban koncentrálni a közösségben fellelhető értékekre, növekszik a kereslet az otthon megtermelt termékek iránt, ily módon pedig a termelők az értékek megteremtésében is fokozottan érdekeltté válnak.
- A fogyasztói társadalmiság visszaszorítását segíti.
 - Ha szívességpontot használunk, jobban átgondoljuk a kiadásainkat is, következetesebben tervezünk, és ezáltal kevesebb felesleges vásárlást bonyolítunk le. Hosszú távon ez a fajta megfontolt fogyasztási magatartás megmutatkozik a pénzfelhasználási szokásainkban is, így pedig eltávolodunk a fogyasztói társadalom mértéktelenségétől (amely jelenség megannyi környezeti probléma forrása).
- Értékeink megbecsülésére tanít.

- A szívességbankokban gyakran kerülnek felkínálásra használt ruhák, ill. egyéb kisebb-nagyobb használati tárgyak. Az újra felhasználás folytán kevésbé pazarolunk, jobban vigyázunk az értékeinkre. (Jacsó, 2013)

Az eddig megismertek alapján úgy gondolom, kétség nélkül állítjuk, hogy egy jól működő szívességbank megannyi problémára nyújthat megoldási alternatívát egy helyi közösség életében. Azt viszont be kell látnunk, hogy egy ilyen rendszer kialakításához nem elegendő néhány lelkes szervező, a közösség hajlandósága és tenni akarása nélkül a kezdeményezés életképtelenségre van ítélve. Az ilyen fajta közösségi megoldások „társadalmi érettség”, kollektív attitűd, életmód és –színvonal tekintetében megkívánnak egy bizonyos szintet; amelyet meglátásom szerint napjainkban Magyarországon nem minden település, illetve régió képes elérni. Itt elsősorban a gazdaságilag legelmaradottabb területekre gondolok, amelyek legfőképpen Észak-Magyarországon, az Észak Alföldön, valamint a Dél-Dunántúl kisebb hányadán találhatóak (Dorgai, 2010). Nem feltétlenül csak a gazdasági körülmények határozzák meg azonban, mely közösség tagjai „fogékonyabbak” a KÖR gondolatára, hiszen a viszonylag jólétben élők körében is jellemző lehet az elidegenedés, a közösségiségben való gondolkodás elutasítása. Dolgozatomban igyekszem körbejárni azt a kérdést, hogy melyek azok a tényezők, amelyek megléte szükséges ahhoz, hogy a közösség sikeres szívességbankot működtessen, ugyanakkor ez a témakör annyira sokrétű és sajátos körülményektől függő, hogy mindenre kiterjedő, tökéletes válaszok szolgáltatása majdhogynem lehetetlen feladatnak tűnik.

Kérdőíves kutatásom eredményei arra a kardinális kérdésre kívánnak választ adni, milyen fogadtatásra számíthat egy induló szívességbank. E körülmény megismerése központi fontossággal bír, hiszen a közösségfejlesztés eszközeinek, így pedig a szívességbanknak is alapfeltétele, hogy a közösség akaratából, illetve közreműködésével jöjjön létre. A következőkben igyekszem abból a szempontból megvilágítva bemutatni a kutatás helyszínül szolgáló települést, hogy a megismert KÖR sikerkritériumok tükrében a lokális sajátosságok pozitívan vagy negatívan értékelhetők.

6. Egy új lehetséges szívességbankról

6.1. Az új szívességbank tervezett helyszíne, Kisújszállás

A közösségfejlesztési módszerek használata esetén minden alkalommal figyelembe kell venni a fejleszteni kívánt helyi közösség sajátosságait, adottságait. Egy szívességbank életképességét különösen befolyásolja a közeg, amelyben létrejön; a közösségnek el kell érnie egy bizonyos minimális életvitelbeli szintet ahhoz, hogy egyáltalán befogadhasson egy ilyen aktivizáló kezdeményezést. Természetesen az elmaradott települések sem reménytelenek; esetükben a szívességbank beindítását meg kell előznie egy hosszabb, irányított fejlesztési folyamatnak. Az alábbiakban tehát Kisújszállás várost és közösségét mutatom be, néhány meghatározó metszetén keresztül, részben a településről szóló írásos anyagok, részben személyes ismereteim alapján (lévén Kisújszállás szülővárosom és lakóhelyem is). Azok számára, akik szívességbankot szeretnének alapítani, véleményem szerint általánosan alkalmazható alapként szolgálhat az a metódus, amellyel dolgoztam a település vizsgálata során.

Kisújszállás az Alföld szívében, Jász-Nagykun-Szolnok megye egyik legtradicionálisabb kistérségében helyezkedik el. A város területe 205 km^2 , lakossága 11 367 fő, népsűrűsége pedig 55 fő/km^2 (KSH, 2013). A település a Közép-Tisza vidékén, azon belül is a Szolnok-Túri síkon helyezkedik el. Magyarország hét tervezési-statisztikai régiója közül Kisújszállás Észak-Alföldön található, pontosabban a Karcagi Kistérségben. Tájegység és kultúrkör szempontjából a Nagykunsághoz tartozik, és a nagykun azonossági tudat és a népi hagyományok megőrzése fontos részét képezi a település kultúrájának. Közlekedés szempontjából Kisújszállás igen jó infrastruktúrával rendelkezik; főútvonal mentén helyezkedik el, illetve a Budapest – Záhony vasútvonal egyik állomását képezi. A kistérséget jellemzi a Karcag és Kisújszállás között folyó egészséges versengés a térségben betöltött vezető szerepért. A várost déli szomszédjához, Túrkevéhez családi kapcsolatokra is épülő kölcsönös kötődés fűzi; de hasonló kapcsolat áll fenn Kenderes tekintetében is.

6.1.1. A település társadalma

A város népessége egyre fogy, sokan véglegesen elhagyják a települést, emellett kevés gyermek születik, ugyanakkor egyre gyakoribb a korai elhalálozás. A fiatalok gyermekvállalási kedve alacsony, egy vagy két gyermeknél nem szívesen vállalnak többet, ennek főként anyagi okai vannak. A népesség életkor szerinti összetételét vizsgálva megfigyelhető az előregedés. A 18 év alattiak aránya 2013-ban 17,2 % volt, a 61 év felettieké

ugyanakkor 24,1%. A nemek arányát illetően egészen 59 éves korig az egyenlőség jellemző, viszont 60 év fölött ugrásszerűen megnő a nők száma a férfiakéhoz viszonyítva. A 60 év fölötti korcsoportban a nők aránya körülbelül 60% az összlakosság tekintetében, ennek következtében viszonylag sok az egyedül élő idős özvegyasszony. (HEP, 2013) A szívességbank szempontjából negatívumként egyértelműen nem értékelhető a nagyobb arányú idős korosztály, hiszen a ház körüli munkákban valószínűleg hasznát vennék a segítségnek, sok szabadidejüknek és hasznos tudásuknak köszönhetően pedig a KÖR kínálati oldalát is erősíthetnék.

Megállapítható, hogy a 18 és 59 év közötti kisújszállási állandó lakóhellyel rendelkező lakosok egy jelentős része életvitelszerűen nem Kisújszálláson tartózkodik. Sok fiatal felsőoktatásban vesz részt, és sokan nagyobb városban, vagy a fővárosban vállalnak munkát, ahol ismerősnél, rokonoknál vagy albérletben tartózkodnak, ezért nem akarnak, vagy nem tudnak ott állandó lakosként bejelentkezni. A diplomát szerző fiatalok ritkán térnek haza, a nagyobb városokban, régióközpontokban találják meg boldogulásukat, vagy külföldre költöznek nyelvtanulási és munkavállalási céllal. A lakosság iskolázottságának szintje viszonylag alacsony volt a 2000-es évek elején, de ez javuló tendenciát mutat. Ez részben a helyi középszintű oktatás minőségének, részben a felnőttek képzettségének erősítését támogató alap- és középszintű képzési programoknak köszönhető. (HEP, 2013)

Itt azonban talán nem érdemes megemlíteni a településen készített kutatásom ide vonatkozó eredményét. Azt gondolhatnánk, hogy a magasabb iskolai végzettségűek jobban átlátják a szívességbankban rejlő előnyös lehetőségeket, ebből kifolyólag nagyobb arányban vennének részt egy ilyen kezdeményezésben. A kérdőíves kutatásom alapján azonban egyértelműen megmutatkozik, hogy az alacsonyabb végzettségűek részesítik inkább előnyben a KÖR-t; míg az általános iskolai 8 osztállyal rendelkező felnőttek 75%-a szimpatizált a szívességbankkal, addig a diplomások körében ez a szám csupán 45%. Az arányok mögött rejlő okok feltérképezéséhez további kutatásokra lenne szükség, ugyanakkor a szívességbank létrehozásának tervezési szakaszában érdemes odafigyelni erre a különbségre.

A városban kisebbségként a roma lakosság jelenik meg, de létszámukra vonatkozó hivatalos adat nem áll rendelkezésre. Az itt élő roma közösség többségében romungrónak (magyar cigánynak) vallja magát, tehát jelentős hagyományokkal, szokásokkal nem rendelkeznek, ahogyan a cigány nyelvet sem beszélik. Etnikai szegregáció az iskolákban nem tapasztalható és magyar-cigány együttélés nem nevezhető feszültnek, vagy problémásnak. Ez fontos tényező a szívességbank tervezése során, hiszen a módszer egyik célja a különböző

társadalmi csoportok együttműködésének, egymás iránti elfogadásának erősítése. (v.ö. *Erneszt, 2013*)

A településen a református vallásnak van legmeghatározóbb hagyománya, de a katolicizmus is jelen van. Ezt mutatja, hogy a helyi református és a katolikus templomban is rendszeresen tartanak összejöveteleket vallási közösségek. Napjainkban már igen hangsúlyos a baptista egyház tevékenysége is a városban. Emellett kisebb szabadkeresztény gyülekezetek is működnek. A kereszténységen kívül más vallás jellemzően nincs képviselve Kisújszálláson. A hitéleti közösségek megléte a szívességbank életképességének szempontjából pozitívként említhető; az egyes vallási vezetők támogatásával ugyanis nagyobb eséllyel vonhatjuk be az egész csoportot a KÖR működésébe; a gyülekezeti tagok között kialakult személyes kapcsolatok pedig optimális táptalajt nyújtanak az aktív „szívesség-kereskedelemnek”.

Ugyanilyen előnyösségről beszélhetünk a város civil szerveződéseivel kapcsolatban, amelyek viszonylag magas aktivitást tanúsítanak. Kisújszálláson több mint 100 nonprofit szervezet működik a legkülönbözőbb tevékenységekkel. Leginkább a hagyományőrzés, a sportolás, az állatvédelem, a kultúra, a hobbi, a városfejlesztés, értékőrzés és az esélyegyenlőség témája köré szerveződnek ezek a kezdeményezések; a legjelentősebbek már a 20. század elejétől működnek. Fontos pozitív tényező a települési önkormányzat és a helyi roma nemzetiségi önkormányzat munkássága, amelyre a tudatosság, a fejlődésközpontúság, az eredményesség és a hasznos kezdeményezések támogatása jellemző. (HEP, 2013)

Kisújszállás kulturális életét a hagyományőrzés szelleme jellemzi leginkább, de emellett a modern kultúra jegyei is megfigyelhetők. Több múzeum, gyűjtemény is várja a látogatókat a városban; de emellett a város kulturális életét több művész csoport is gazdagítja (vonós- és fúvószenekar, felnőttkórus, néptánc együttes, stb.). A helyi közösség mindennapjait számos rendszeresen megtartott rendezvény (fesztiválok, találkozók, koncertek, ünnepségek) színesíti. A település közművelődési színtereként működő Kisújszállási Művelődési és Ifjúsági Központ a művelődési ház, különböző klubok, kiállítások, illetve a helyi újság és TV működtetésével járul hozzá a város kulturális és közösségi életéhez. A szívességbank szempontjából tehát a kultúra metszete elegendően változatosnak és szervezettnek mutatkozik.

6.1.2. A település infrastruktúrája, gazdasága

Kisújszállás közműellátottsága közel 100 %-os. A városban megfelelően működnek az egészségügyi alapellátások; több felnőtt háziorvosi, gyermekorvosi, fogorvosi, védőnői,

iskola-egészségügyi körzet, háziorvosi ügyeleti ellátás és gyógyszerár is a lakosok rendelkezésére áll, emellett különböző szakellátások is igénybe vehetők a településen. Vendéglátó egységek, üzletek, boltok és a szolgáltató szektor vállalkozói a város igényeinek megfelelően jelen vannak. A multinacionális áruházak megjelenése negatívan befolyásolta a helyi kereskedők helyzetét, de így is fennmaradt jó pár kisebb-nagyobb vegyesbolt. Emellett több műszaki, háztartási és ruházati üzlet, postafiók és bank is működik Kisújszálláson. Rekreatív és minőségibb szórakozási lehetőségeket a Művelődési Központ mellett főként a Kumánia gyógy-, strandfürdő és hotel biztosít. A városban található egy szakiskolát, egy szakközépiskolát és gimnáziumot, két általános iskolát, három óvodát, egy kiegészítő iskolát, valamint egy alapfokú művészeti iskolát; ezen oktatási intézmények a közoktatási rendszer változásainak hatására egyházi fenntartás alá kerültek. A környező településekhez való kapcsolódást leginkább a főközlekedési utak – elsősorban a 4. számú főút –, valamint a vasútvonalak határozzák meg, amelyek a települést bekapcsolják az országos és nemzetközi vérkeringésbe is. A M4-es főútvonal 2011 júliusáig keresztülhaladt a városon, a kiépített elkerülő szakasznak köszönhetően azonban az áthaladó forgalom jelentősen csökkent a városban. Ezen információkat megismerve a település infrastruktúrája bátran nevezhető megfelelőnek a KÖR tekintetében. (Erneszt, 2013)

A térség egészének gazdasági helyzetére a rendszerváltozás utáni visszaesés, majd az ország fejlettebb, észak-nyugati, illetve közép-magyarországi területeihez képest egyre nagyobb lemaradás a jellemző. A megye vállalatai közül az átalakulás éveitől több súlyos válságba került, sokuk tönkrement, ami a munkanélküliséget különösen negatívan befolyásolta. A megye gazdasága máig nem tudott az ország fejlettebb területeihez kapcsolódni, a vállalkozások száma a terület nagyságához és a lakosság számához viszonyítva napjainkban is az elvárható szint alatt van. Az elmúlt néhány évben az egyéni vállalkozások, a tercier és az ipari szektor erősödése volt jellemző. A városban jelenleg a kereskedelem-vendéglátás a legjelentősebb ágazat, ezt követi az ipar, a szolgáltatás, a mezőgazdaság, majd a közigazgatás-közszolgálat. A statisztikai adatok szerint az elmúlt években a vállalkozások száma folyamatosan nőtt, 2006 óta több mint 100 cég kezdte meg tevékenységét Kisújszálláson. Jelenleg valamivel több, mint ezer bejegyzett vállalkozás működik a városban; ez a szám az optimálistól nagymértékben elmarad. A helyi ipar legjelentősebb foglalkoztatói 60-100 fős alkalmazotti létszámmal rendelkeznek. Az Észak-alföldi régióban az elmúlt években a munkanélküliség növekedése volt megfigyelhető. Ez a létszámemelkedés Jász-Nagykun-Szolnok megyében volt a legnagyobb. A 2008-as gazdasági válság hatása

létszámleépítésekkel érintette az lakosokat. A településen a térség átlagánál nagyobb mértékű növekedés jelentkezett. 2009-ről 2010-re 12,8%-kal nőtt az álláskeresők száma (2011-ben 1064 fő volt álláskeresőként nyilvántartva). A munkanélküliek között magas az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők aránya. Életkor alapján álláskeresőket legnagyobb számban a 20-25 és a 30-35 év közöttiek csoportjában találjuk. A kisújszállási városi önkormányzat és a roma nemzetiségi önkormányzat által közösen szervezett közfoglalkoztatási programokban 2011 márciusa óta több száz fő kapott átmenetileg munkalehetőséget. Az önkormányzat munkahelyteremtő tevékenységének példaértékű programja a 2011-ben átadott fürdőgyógyászati centrum és szálloda, valamint ifjúsági szálláshely. A felújítási, építési munkálatok és az elkészült létesítmény folyamatos működtetése új munkahelyeket teremtett. A strandfejlesztésből eredő idegenforgalom a magán szálláshelyek, vendéglátóhelyek és kereskedelmi egységek iránti keresletet is növeli, ezáltal pedig erősíti a helyi gazdaság helyzetét. (Gaál Kálmán gazdasági program, 2013)

Természetesen objektív tényként kezelhetjük, hogy a munkanélküliség magas aránya negatívan befolyásolja a közösség életszínvonalát, ugyanakkor a szívességbank egyik kiemelkedő hozadéka az, hogy a rendszerben – hasznos munkát végezve – az elmaradottabb anyagi helyzettel rendelkezők is hozzájuthatnak a szükséges javakhoz. Ezt figyelembe véve a munkanélküliség okozta problémás élethelyzeteket a KÖR szempontjából sokkal inkább megoldandónak és megoldhatónak kell tekinteni, mintsem kilátástalannak.

Egy tényezőre azonban érdemes ebben a metszetben fokozottan odafigyelni, ez pedig a munkához szükséges eszközök (különböző szerszámok és berendezések) hiánya. A korlátozott anyagi körülmények olyan szituációkat eredményezhetnek, amikor a szívességbank tagját csak a megfelelő munkaeszköz hiánya akadályozza munkaerejének hasznosításában. A banknak abban az esetben van lehetősége az ilyen problémák átívelésére a közösségi erőforrásokra támaszkodva, ha a KÖR-közösség valamely tagja rendelkezik az adott eszközzel és azt hajlandó is bérbe adni (természetesen kredittel ellentételezve). Ez az opció meglehetősen esetleges, illetve a szerszám megrongálódása esetén a bérbeadó pénzübeli jóvátételre kötelezheti a bérbevevőt; ez a kockázat pedig erősen visszaszoríthatja a bérbevételi hajlandóságot. Optimálisabb megoldást jelenthet, ha a bank rendelkezik ilyen bérbe adható eszközökkel, aki a rendszer fenntarthatóságának biztosítását szem előtt tartva megteheti, hogy minimalizálja a bérbevételi kredit-díjat és az eszköz meghibásodása esetén sem pénzben kéri a megtérítést. Az ehhez szükséges eszközpark beszerzését pedig meglátásom szerint az intézményesülés, a civil szervezetként való működés teheti lehetővé egy szívességbank számára.

6.1.3. SWOT analízis

Az eddig megismertek alapján a könnyebb átláthatóság érdekében hasznosnak gondolok készíteni egy SWOT analízist, amely a település erősségeit, gyengeségeit, lehetőségeit és esetleges veszélyeit veszi sorra a KÖR életképességének mérlegelése szempontjából. Természetesen számos tényező besorolása lehet kérdéses; helyzettől, közegtől függően jelenhetnek meg egyes sajátosságok negatívumként és pozitívumként is egyaránt. Igyekszem ezért olyan jellemzőkre fókuszálni, amelyek kategorizálása viszonylag egyértelműbb. Szándékom szerint igyekeztem a település egyes attribútumainak SWOT kategóriákba történő besorolását az elemzésből logikusan következtethetően végezni az analízis során használt metódus érzékelhetőségének érdekében.

Erősségek	Gyengeségek
• erős, hagyományőrző közösségi identitás • etnikai eredetű feszültségek nem jellemzőek • fejlődésközpontú települési és roma nemzetiségi önkormányzat • civil szervezetek, vallási közösségek, gyülekezetek • jól szervezett kulturális élet • megfelelően fejlett infrastruktúra	• fiatalok elvándorlása • vállalkozások száma kevés
Lehetőségek	Veszélyek
• időskorú lakosság bevonása • hagyományokra építkezés • meghatározó intézmények, szervezetek megnyerése • helyi médiumok használata • fiatalok megszólítása • intézményesülés	• vállalkozások alacsony részvétele miatt szűkösebb közösségi erőforrások • fiatalság túl alacsony aránya túlzottan homogénné teszi a közösséget

A felvázoltak alapján viszonylagosan átfogó képet kaphatunk arról, milyen körülmények között él az a közösség, amelynek tagjai a szívességbankkal kapcsolatos kérdőíves kutatásom alanyaiként szolgáltak; az eredmények pedig tovább fogják árnyalni a megismerteket. Az alanyok megválasztásánál a minél valósabb eredmény elérésére törekedve igyekeztem a város összlakosságának összetételét reprezentáló heterogén mintát összeállítani, legfőképpen az etnikai hovatartozást, az iskolázottság és egzisztenciális helyzetet illetően.

6.2. A kisújszállási kérdőíves kutatás eredményei

Empirikus kérdőíves kutatásom tapasztalatait hipotéziseim mentén mutatom be. Az így megvilágított kérdések teljesen nem fedik le a megvizsgálható eredmények körét; a dolgozat terjedelmére való tekintettel igyekeztem szelektálni az ismereteket, törekedve arra, hogy a legtanulságosabb következtetések kerüljenek előtérbe. A kérdőíves vizsgálatot megelőzően négy kutatási hipotézist állítottam fel, ezek a következők:

1. A megkérdezettek legalább fele szívesen lenne tagja egy szívességbanknak.
2. Akik lennének tagok, azoknak többségében konkrét elképzelésük is van arra nézve, hogy milyen szívességet (terméket, szolgáltatást) tudnának felajánlani.
3. Az ötlettel szimpatizálók nem teljes köre lenne tagja aktívan a szívességbanknak.
4. Az átlagon aluli anyagi helyzettel rendelkezők nagyobb arányban részt vennének egy szívességbankban, mint az átlagos és annál jobb anyagi körülmények között élők.

A kérdőív egészét mellékletként (3. sz. melléklet) csatolom a dolgozathoz, ugyanakkor egy részét ide is beemelem. A felmérés alanyai egy rövid leírást olvashattak a szívességbank működési elvét illetően, és ez alapján dönthették el aztán, szimpatikusnak tartják-e az ötletet, és azt is, hogy csatlakoznának-e egy ilyen rendszerhez, amennyiben az Kisújszálláson létesülne. A válaszok megfelelő értelmezéséhez célszerűnek tartom ennek a szövegnek az ismertetését. A fogalmazásnál a közérthetőségre törekedtem, a visszajelzések alapján ez sikerült is. A leírás tehát:

„A szívességbank az emberek olyan csoportja, amelyben egymás között árukat és szolgáltatásokat cserélnek valódi pénz felhasználása nélkül. A tagok segítséget kérhetnek a csoport többi tagjától, de nekik is segíteniük kell másoknak.

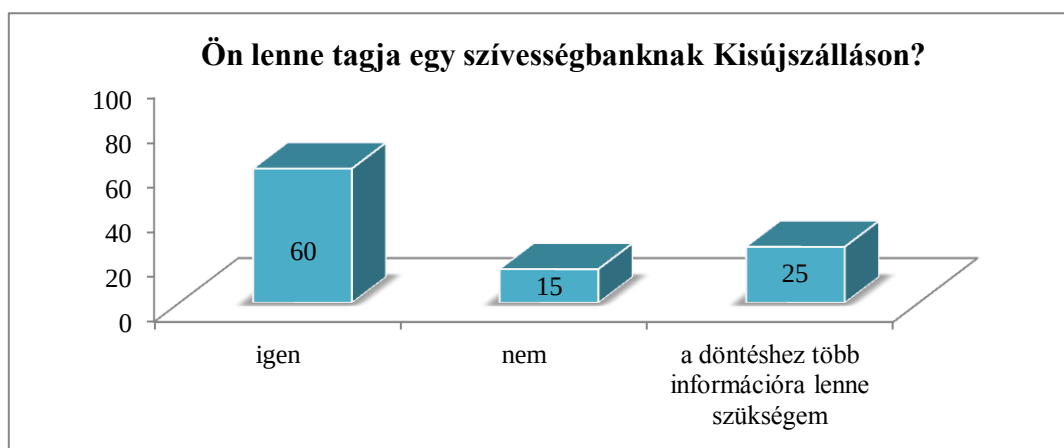
A szívességbank tehát egy rendszer, amelyben a tagok szívességeket ajánlhatnak fel (vagyis különböző szolgáltatásokat és termékeket). Ilyen szolgáltatás lehet például a gyermekfelvigyázás, segítség a ház körüli munkákban, vagy eszközök kölcsönadása; felkínált

termékek pedig lehetnek akár használt ruhák, vagy házilag készített termékek is. Az így adott segítségért a tagok pontokat kapnak attól, akinek szívességet tettek. A pontokra azért van szükség, mert sok esetben a tett szívességet nem attól tudják visszakapni, akinek adták, hanem a szívességbank tagjai közül bárki mástól, aki abban tud segíteni, amire szükség van. A kapott pontokkal tudnak tehát fizetni más tagoknak a szívességért. Ez a rendszer azon az elgondoláson alapszik, hogy mindenki rendelkezik olyan tudással, képességekkel, amelyek segítséget jelenthetnek mások számára.

Egy példa a szívességbankra:

János lenyírja a fűvet Éváéknál, ezért János 20 pontot kap Évától. János használt játékokat szeretne a gyerekeinek, de Évának nincsenek; Máriának viszont nagyon sok gyerekjátéka van, amire már nincs szüksége. János tehát a fűnyírásért kapott 20 ponton Máriától tud venni játékokat, a 20 pontot pedig Mária más szívesség igénybevételére tud használni... stb.”

Ez a lényegre törő ismertető nyilvánvalóan nem arra hivatott, hogy részletekbe menő információkat nyújtson a szívességbank működéséről, sokkal inkább a válaszadáshoz szükséges legfontosabb ismérvek átadása és az érdeklődés felkeltése volt vele a célom. Ezek után a felállított sorrendnek megfelelően kívánok végighaladni az egyes hipotézisek által felvetett kérdéseken, tapasztalatokon. Így tehát először azt ismertetem az alábbi ábra segítségével, a 100 válaszadó közül összességében hányan voltak azok, akik válaszaik alapján csatlakoznának egy szívességbankhoz, ha az a településen indulna.



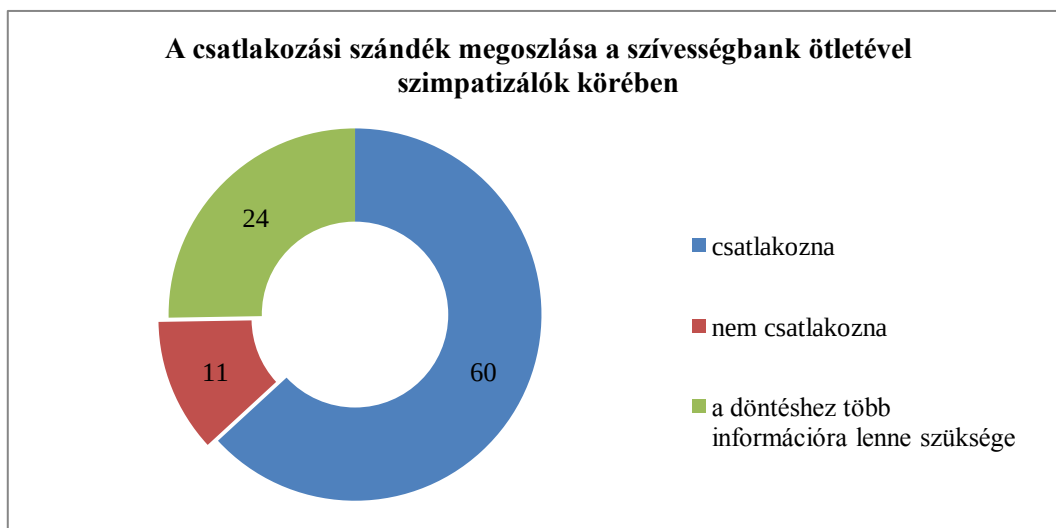
1. ábra

A kérdéssel kapcsolatos hipotézisem beigazolódtott, 60-an szívesen lennének részesei a kezdeményezésnek, 25 válaszadónak több információra lenne szüksége a döntéshez és csak

15-en adtak nemleges választ. Megjegyzendő, hogy a 25 „hezitáló” közül 24-en szimpatikusnak tartották az ötletet, tehát ez a csoport egy bemutató fórum hatására véleményem szerint jó eséllyel döntenének a csatlakozás mellett. A válaszok ilyen aránya azért is öröndetes számomra, mert ez alapján elviekben már adott lenne az a taglétszám, amely megléte esetén érdemes lehet elindítani egy szívességbankot (Zsombok György tapasztalataira alapozva). Amennyiben a település egész lakossága meg lenne szólítva a témában, és hasonló arányban döntenének a csatlakozás felől, akár több száz tagja is lehetne a rendszernek, ez pedig részemről bizakodásra ad okot egy helyi KÖR elindításának sikerességét illetően.

A következő szempont, amely alapján az eredményeket megvizsgálom, arra a feltételezésre alapszik, hogy a szívességbankhoz való csatlakozást potenciális alternatívának tartók többségének van elképzelése arról, melyek lennének azok a szolgáltatások, vagy termékek, amelyeket fel tudna kínálni szívességként a rendszerben. A válaszok alapján a csatlakozni szándékozó 60 fő közül 32-nek van konkrét elképzelése, 26-nak még nincsen. Igaz, többségben vannak a konkrét ötlettel rendelkezők (így második hipotézisem igaznak bizonyult), mégis magas azok aránya, akik – bevallásuk szerint - nincsenek ismeretében olyan erőforrásaiknak, amelyeket saját meglátásuk szerint mások hasznosnak találhatnak. Ez a probléma elviekben azt a szituációt veti fel, hogy a csatlakozni kívánó tagok valamivel kevesebb, mint a fele szándéka ellenére nem tudna felkerülni a „keres-kínál” lista kínálati oldalára; ami pedig egyensúlytalansághoz vezetne, ezért megengedhetetlen. Megerősítetté válik tehát az az elgondolás, miszerint a szívességbanknak fel kell vállalnia az önismeret fejlesztésének, illetve a belső erőforrások és az értékes, hasznosítható tudás feltérképezésének feladatát. Ez a munka a közös ötleteléstől kezdve egészen a személyiségfejlesztésig, széleskörű tevékenységeket foglalhat magába, természetesen az adott személy igényeihez igazodva.

Érdekes kérdéseket hoz előtérbe az eredmények harmadik hipotézisem szerint történő megvizsgálása. Tekintsük meg az alábbi diagramot, amely azt ábrázolja; azok közül, akik szimpatikusnak tartják a szívességbank gondolatát, mennyien csatlakoznának is egy ilyen kezdeményezéshez.

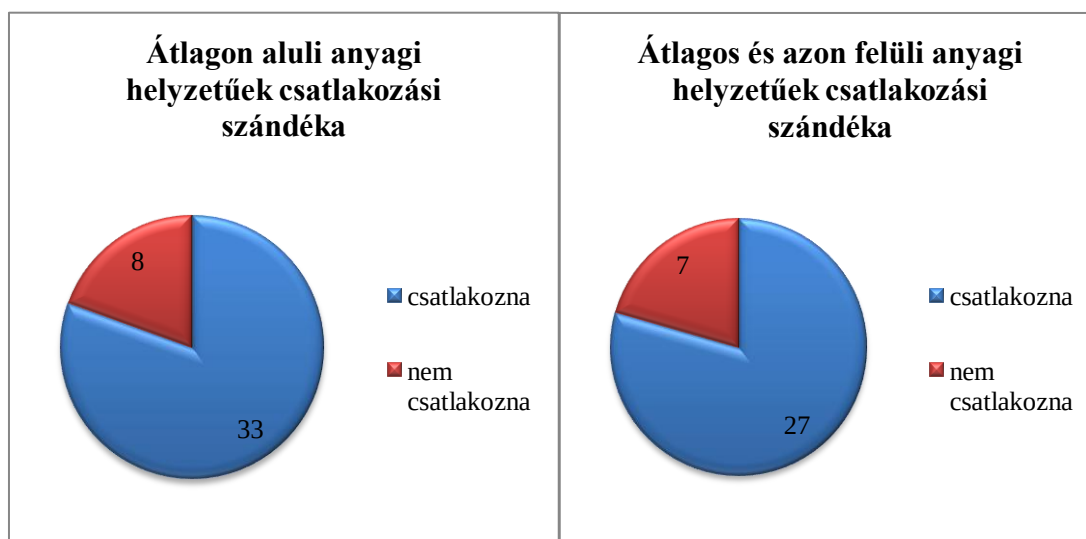


2. ábra

Összesen a 100 válaszadó közül 95-en találták szimpatikus kezdeményezésnek a szívességbankot (amit meglehetősen pozitív eredményként könyvelek el), azonban e csoport több mint egyharmada nem válaszolt igennel a csatlakozási szándékre vonatkozó kérdésre. 24-en további tájékoztatást igényelnének a döntésük meghozatalához; ez teljesen elvárható reakció, hiszen a megkérdezetteknek csupán a fentiekben bemutatott rövid leírás nyújtott némi ismeretet (hacsak nem voltak előismereteik a témában), feltételezhetően ebben a csoportban felmerültek olyan kérdések a szívességbank működésével kapcsolatban, amelyekre a kérdőívben olvasott szöveg nem adott választ, ugyanakkor meghatározó hatással lehetnek csatlakozási szándékukat illetően. A tájékoztató fórumok legfőképpen az ilyen kérdések megválaszolására hivatottak, ezért is fontos a szervezők minél teljesebb körű felkészültsége. Ami számomra leginkább meglepő, az a nemleges választ adók száma. Feltételeztem ugyan, hogy lesznek olyanok, akik annak ellenére, hogy a kezdeményezést üdvözlendőnek tartják, ők maguk még sem vennének részt benne; ilyen relatíve magas arányra azonban személy szerint nem számítottam. Érdekes lenne megvizsgálni ennek a valamivel több, mint egytizedes aránynak a hátterét, ugyanis ez a jelenség alapjába véve első pillantásra logikai paradoxonnak tűnhet (ezért is tartom magasnak a 11 %-os előfordulást). Bár ez a koncentrált vizsgálat már csak egy későbbi kutatás alkalmával történhet meg, konstatálva a közismert társadalmi attitűdöket azt gondolom – mintegy újabb hipotézisként –, hogy az ellentmondásosság hátterében a válaszadók más emberek iránti bizalmatlansága meghatározó szerephez jut.

Negyedik szempont, amely mentén elemzem a kérdőíves adatokat, az anyagi helyzet, mint a csatlakozásról való döntést befolyásoló tényező. Ide kapcsolódó hipotézisem szerint az

átlagon aluli anyagi helyzettel rendelkezők nagyobb arányban részt vennének egy szívességbankban, mint az átlagos és annál jobb anyagi körülmények között élők. Ezt a felvetést az az elgondolás indokolta részemről, hogy a KÖR azon hasznossága, miszerint a pénz nélkül is igénybe vehető szolgáltatások és termékek köre általa jelentősen kiszélesedik, elsősorban a hiányosabb egzisztenciával rendelkezők számára jelent motivációt a részvétel tekintetében. A következő összehasonlító ábra ezen téma tisztázásában segít.



3. ábra

A határozott válaszolók közül (a döntéshez több információt igénylőket ebben a körben figyelmen kívül hagyom a markáns vélemények vizsgálatára való koncentrálás megkönnyítése érdekében) összesen 41-en ítélték meg saját anyagi helyzetüket átlagon alulinak, 34-en pedig átlagosnak, vagy afelettinek. Hipotézisemet megcáfolva az eredmények azt mutatják, hogy mindkét csoportban egyforma arányban oszlik meg a csatlakozási szándék; vagyis a nemleges választ adók száma kb. egynegyede az igennel válaszolók számának. Ezen adatok számomra két eshetőségre engednek következtetni; egyfelől lehetséges, hogy felvetésemmel ellentétben az átlagos és azon felüli anyagi helyzetben élők is hasonlóan előnyösnek tartják a pénz felhasználása nélküli „kereskedelem” hozadékait, másfelől pedig esetükben meghatározóbban előtérbe kerülhetnek a szívességbank egyéb hasznosságai kapcsán felmerülő motivációs tényezők. Nyilvánvalóan e két alternatíva nem kizárólagosan fordul elő, illetve egy mélyebb kutatás valószínűleg további faktorokra is rávilágíthatna.

Összegezve empirikus kutatásom tapasztalatait elmondható, hogy a válaszadók körében a szívességbank ötlete szimpátiára talált. Tanulságos észrevétel, hogy az anyagi különbségekből (az adatok szerint) nem következnek feltétlenül a hozzáállásban megmutatkozó különbségek is, így pedig elméletileg a Kisújszálláson létrejövő szívességbank ilyen szempontból

heterogén közösséget alkotna, és ezáltal segítené az egyébként esetleg elkülönülő társadalmi rétegek tagjainak egymáshoz való közeledését. Nem szabad elfelejtenünk azt a tényezőt azonban, hogy Kisújszállás (a hátrányos gazdasági helyzet mellett) egy tíz ezer fős, megfelelő infrastruktúrával és relatíve színes kulturális élettel rendelkező, komolyabb konfliktusoktól mentes, „élhető” város; ahol a körülmények sokkal inkább adottak, mint például egy Észak-Magyarországi párszáz lelkes faluban, ahol a lakosság az alapvető szükségletekben (pl. háziorvos, iskola, tömegközlekedési lehetőség, stb.) is hiányosságokat szenved. A kutatás eredményei tehát nem alkalmasak széleskörű konklúziók megfogalmazására, egy helyi szívességbank létrehozásának szervezési munkájában ugyanakkor annál inkább jelenthetnek ideális segédanyagot.

7. Összegzés

Egy optimálisan működő szívességbank képes a közösségben rejlő erőforrásokat a tudatosság szintjére emelni, és ezáltal a köz javára fordítani. A rendszer fókuszát a közösség önszorgató képességének erősítése képezi, így a módszer azon csoportok esetében is segítségül szolgálhat, ahol az anyagi helyzet, a kvalifikáció szintje, a munkaerő-kereslet olyan mértékű hiányosságokat mutat, amelyek a közösség életvitelére is kiható problémákat produkálnak. Közösségeink ápolása, építése elengedhetetlen ahhoz, hogy érdemi választ adhassunk a társadalmi és helyi szintű problémákra, és ezáltal az egyéni életutak nehézségeire; így pedig beláthatjuk, a közösségfejlesztés iránt elhivatottak aktivitása mennyire esszenciális jelentőséggel bír. Ugyanakkor a közösségépítés nyilvánvalóan nem „mindenható” megoldás, sokkal inkább alkotóeleme az élhető társadalomért folyó munkának; a közösségekben való gondolkodásnak azonban véleményem szerint az egész folyamatban meg kell jelennie, legfőképpen az erőforrások disztribúciójáért felelős döntéshozók politikájában.

A szívességbank a közösségfejlesztés lehetséges eszközeként alkalmas lehet a közösség életminőségének növelésére gazdasági, társadalmi-szociális, illetve ökológiai szempontból is. Emellett a rendszer és az alapgondolat alakítható, fejleszthető a pozitív hatások bővítése érdekében, illetve más irányból is megközelíthető a helyi gazdaság erősítésével történő közösségépítés. Ilyen kezdeményezésre példa a helyi pénzként funkcionáló hajdúnánási „Bocskai Korona”, vagy a helyi termelők és fogyasztók közötti kapcsolat segítésére létrejött Nyíregyházi Kosár Közösség, de az egyre terjedő adományboltokat is ide sorolhatjuk.

Számomra is sok fejlesztési lehetőséget rejt magában a szívességbank, így tervezem elméletben egy olyan rendszer kidolgozását, amelyben a KÖR, mint formális szervezet működik és saját tulajdonnal is rendelkezhet. Legkézenfekvőbb példa erre egy termőföld, amelyet a tagok munkaerejüket szolgáltatva művelhetnének meg, fizetségüket pedig szívesség-pont és a termésből való részesedés képezné opcionális arányban; a fennmaradó érték pedig tőke formájában a szívességbank – és ezáltal a közösség – javait bővítené.

Kutatásom eredményeire alapozva állíthatom, hogy a szívességbank jó eséllyel számíthat pozitív fogadtatásra a közösségek körében. Kisújszálláson a megkérdezettek nagy része mutatott csatlakozási szándékot, így reális céllá vált számomra egy helyi KÖR elindítása; amely reményeim szerint hosszú életű és sikeres kezdeményezéssé női ki magát. Remélem továbbá azt is, hogy országunkban tovább terjed a mozgalom, egyre szélesebb körben ismerik fel a közösség építő erejét, és dolgozatommal hozzájárulhatok e jövőbeni kezdeményezések eredményességéhez.

Felhasznált irodalom

- Brake, R. és Deller, U. (2008): *Community Development – a European Challenge*. Barbara Budrich Verlag, Opladen.
- Buda Béla (1994): A közösség pszichológiai jelentősége. In Uő (szerk.): *Mentálhigiényé – A lelki egészség társadalmi, munkaszervezeti, pszichokulturális és gyakorlati vetületei*. Animula Kiadó, Budapest. 162–177.
- Czene Zsolt és Ricz Judit (2010): *Helyi gazdaságfejlesztés. Ötletadó megoldások, jó gyakorlatok*. Budapest. In http://www.vati.hu/files/articleUploads/21338/TF_fuzet2_Helyi_gazdasagfejlesztes.pdf, 2013. 12.09.
- Dorgai László (2010): *Vidék- és területfejlesztés 2. A területi-térségi különbségek kialakulása és jellemzői*. In http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0027_VTEF2/ch01s02.html, 2014.01.20.
- Durkheim, E. (1893/1986): *A társadalmi munkamegosztásról*. MTA Szociológiai Intézet, Budapest.
- Erneszt Antal Pál (2013): Infrastrukturális változások. In Tóth Albert (szerk.): *Kisújszállás város története a legrégebbi időktől 2012-ig*. Kisújszállási Városvédő és -Szépítő Egyesület, Kisújszállás. 258 – 268.
- Gergely Attila (1991): *Intézmények építése a helyi közösségekben*. [Parola füzetek] Közösségfejlesztők Egyesülete, Budapest.
- Hankiss Elemér (1983): *Közösségek válsága és hiánya*. In *Társadalmi csapdák. Diagnózisok*. Mérleg Kiadó, Budapest. 205–240.
- Harkai Nóra (2006): *Közösség és közösségi munka*. Közösségfejlesztők Egyesülete, Budapest.
- Hegyesi Gábor és Kozma Judit (2006): *A szociális munka – áttekintés*. In Kozma Judit (szerk.): *Kézikönyv szociális munkásoknak*. Szociális Szakmai Szövetség, Budapest. 15-39.
- Henderson, P. és Thomas, N. D. (1980): *Skills in Neighbourhood Work*. National Institute Social Services Library, London.
- Jacsó Enikő (2013): *Szívésségbankok. Kisközösségi Program*. In http://www.humusz.hu/sites/default/files/Dokumentumok/kozossegek/szivessegbank_kiskozossegi_program.pdf, 2013.10.16.

- Juhász Erika (2003): A közösségfejlesztés történetének vázlata. In Éles Csaba (szerk.): *Nézőpontok és láttelepek* [Acta Andragogiae et Culturae sorozat 20. sz.] Debreceni Egyetem Művelődéstudományi és Felnőttnevelési Tanszék, Debrecen. 165-180.
- Kátai Gábor (2006): *Gondolatok az ifjúságpolitikáról és eszközeiről – Magyarországon és Európában*. Belvedere Meridionale Kiadó, Szeged.
- Kriston Renáta (2008): *A közösségfejlesztés története dióhéjban*. In http://prohalo.hu/files/ph_0801.pdf, 2013.11.15.
- Lengyel Imre (2010): *Regionális gazdaságfejlesztés. Versenyképesség, klaszterek és alulról szerveződő stratégiák*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Kennedy, M. (2003): Gazdasági növekedés és kamatrendszer – Négy alapvető tévedés. In *Kovács, 7.* 1-2. sz. 27-32.
- Némedi Dénes (1996): *Durkheim – Tudás és társadalom*. Áron Kiadó, Budapest.
- Pfeil, E. (1973): Szomszédsági és érintkezési kör a nagyvárosban – elméleti megfontolások. In Szelényi Iván (szerk.): *Városshociológia*. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest. 267–285.
- Rothman, J. (1993): A közösség szervezés gyakorlatának három modellje. In B. Vörös Gizella (szerk.): *Közösségi munka. Elmélet és gyakorlat külföldön. Szöveggyűjtemény*. Községfejlesztők Egyesülete, Budapest.
- Slonszki Tamás (2007): *A szívességbankok, avagy hogyan segítsünk egymáson*. In <http://www.slideshare.net/helyipenzek/slonszki-tams-szveggbankok-hogyan-segtsnk-egymson>, 2013.10.16.
- Somlai Péter (1983): Gondolatok egy közösségelmélet viszontagságos történetéről. In Tönnies F.: *Közösség és társadalom*. Gondolat Kiadó, Budapest. 335–352.
- Swinburn, G. [et al.] (2004): *A helyi gazdaságfejlesztés kézikönyve*. In <http://siteresources.worldbank.org/INTLED/552648-1107469268231/20342500/led-primer-hu.pdf>, 2013.10.27.
- Szendrő Szupi József (1999): *KÖR kézikönyv*. In [http://www.kka.hu/Kozossegi_Adattar/Azadatt.nsf/99b0698cd023d1018525670c0080e328/ae3c18f404a06848c125697100695dcd/\\$FILE/kor_kezikonyv_v2.pdf](http://www.kka.hu/Kozossegi_Adattar/Azadatt.nsf/99b0698cd023d1018525670c0080e328/ae3c18f404a06848c125697100695dcd/$FILE/kor_kezikonyv_v2.pdf), 2013.10.30.
- Tóth Ferenc (2011): *Helyi pénz – Zöld Forint. A közösségi önsegítő rendszer elméleti és gyakorlati alapja*. In <http://www.slideshare.net/helyipenz/pnzhelyettest-i-a-kzssgi-nsegt-rendszer-elmleti-s-gyakorlati-alapja>, 2013.10.30.
- Tönnies, Ferdinand (1887/1983): *Közösség és társadalom*. Gondolat Kiadó, Budapest.

- Varga A. Tamás és Vercseg Ilona (1998): *Közösségfejlesztés*. Magyar Művelődési Intézet, Budapest.
- Vercseg Ilona (1993): *Közösség – Eszme és valóság*. [Parola füzetek] Közösségfejlesztők Egyesülete, Budapest.
- Vercseg Ilona (2004): *Közösségfejlesztő leckék kezdőknek és haladóknak (Módszertani füzet)*. Közösségfejlesztők Egyesülete, Budapest. In http://www.kka.hu/_Kozossegi_Adattar/Azadatt.nsf/cb64d6a7ffc532248525670c0080efa5/c25665214fdbda8ec1256f1800529729?OpenDocument, 2013.11.10.
- Weber, M. (1922/1987): *Gazdaság és társadalom – A megértő szociológia alapvonalai*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.

Mellékletek

1. melléklet: A LED öt szakasza (Swinburn [et al.], 2004)

1. *Szervezés:* Ahhoz, hogy sikeresen megszervezzük a helyi gazdaságfejlesztés stratégiáját, a fejlesztőknek és a helyi szereplőknek meg kell állapodniuk a tervezési folyamatban. Fel kell állítani egy LED teamet, amely irányítja a stratégiai tervezés folyamatát.
2. *A helyi gazdaság feltérképezése:* A helyi gazdaság jellegzetességeinek megismerése kulcsfontosságú lépés. A legfontosabb adatok megszerzéséhez előzetes felmérést készítünk a már létező gazdasági viszonyokról és tevékenységekről az adott területen; valamint hasznosítjuk azokat az információkat, amelyek megvilágítják a fő irányvonalakat és segítenek meghatározni a gazdaság fejlesztésének stratégiai szempontjait.
3. *A stratégiai kialakítása:* A fenntarthatóság érdekében a cél az, hogy integrált módon fogjunk hozzá a helyi gazdaságfejlesztés stratégiai megtervezéséhez. A stratégia kialakításánál a szakembereknek és a résztvevő csoportoknak egyensúlyra kell törekedniük a helyi gazdasági és a szociális szükségletek kielégítésében. A kialakítandó stratégia összetevői:
 - jövőkép (amely a résztvevők konszenzusán alapul)
 - célok (a gazdasági tervezés kívánt végkimenetelének specifikálása)
 - célkitűzések (szükséges céltevékenységek és teljesítménymutatók kialakítása, indikátorokkal és időhatárokkal)
 - programok (milyen módszerekkel érhetjük el a reális célokat)
 - projektek és akciótervek (a speciális programok kivitelezése, a prioritás és a költségek feltüntetésével)
4. *A stratégia megvalósítása:* A LED stratégia átfogó terv, amelynek rövid-, közép-, és hosszútávú célkitűzései vannak és ezekhez rendeljük hozzá a feladatokat. Konkrétan meg kell határozni a teendőket az adott település gazdasági, fizikai, szociális és környezeti erősségeinek fejlesztéséhez; ehhez pedig el kell készíteni a végrehajtási tervet és az akcióterveket.
5. *A stratégia felülvizsgálata:* Évente szükség van a felülvizsgálatra annak érdekében, hogy módosítani lehessen a megváltozott körülményeknek megfelelően. Ehhez számba kell venni az aktuálisan rendelkezésre álló forrásokat, és a helyi gazdaságot leíró mutatókat.

2. melléklet: A szívességbank szervezőcsoportjának szerepkörei (Szendrő, 1999)

- A koordinátor (vezető)
 - demokratikus vezetői kompetenciákkal rendelkező személy, aki képes motiválni a közösséget és jól ismeri a szívességbank működését
 - felelős a szervező csoport munkájának átfogó koordinációjáért; a képviselőségért, a belső és külső kapcsolatrendszer épüléséért
- A titkár
 - információval, formanyomtatványokkal látja el az új tagokat
 - vezeti a tagnyilvántartást
- A pénztáros
 - bankszámlát nyit és vezeti a készpénzben történő bevételeket és kiadásokat
 - éves beszámolót készít
- A névjegyzék (keres-kínál lista) szerkesztője
 - számítógépes és szövegszerkesztői ismeretekkel kell rendelkeznie
 - hozzá érkeznek be a tagok keres-kínál listái
 - elektronikus formában összeállítja a névjegyzéket
- A designer/arculattervező
 - grafikusai készségekkel rendelkező, kreatív személy
 - saját megjelenést kölcsönöz a szívességbanknak (a névjegyzéknek, a szórólapoknak, a csekkfüzeteknek, stb.)
- Cikk- és hirdetésszöveg író
 - jó fogalmazási készséggel rendelkezik
 - megírja a szórólapok, tájékoztatók, nyomtatványok szövegét
- KÖR-levél szerkesztő
 - feladata az aktuális hírek, események, humoros - tanulságos történetek, változások, vélemények, kérdéses témák közlése kiadvány formájában
 - felelős az aktuális történések nyomon követéséért
- Programszervező
 - jó szervezői és kapcsolatteremtő készségekkel rendelkezik
 - feladata társas összejövetelek, csere-napok, egyéb KÖR-rendezvények szervezése
- KÖR-cédulás
 - precíz, jó matematikai érzékkel megáldott személy
 - neki küldik el a tagok a csekket, majd azokat bevezeti a számlakönyvbe

- rendszeresen közzéteszi az egyenlegeket
- Sajtóreferens
 - jó kommunikációs készségekkel rendelkezik
 - szóvivő a sajtó, illetve a különböző médiumok felé
 - sajtóközleményeket publikál, más szívességbankok indulását, működését segíti előadásokkal
- A konzulensek
 - segítik az új tagokat a rendszer megismerésében és az egyéni készségek felismerésében
 - továbbítják a tagok véleményét a szervező csoport felé, problémák felmerülésekor a tagok között közvetítő szerepet játszanak
- Az önkéntesek
 - „segítő kezek”, akik az egyszerűbb – ugyanakkor nagyon hasznos – feladatok ellátásában segítenek (fénymásolás, levélfeladás, szórólaposztás, plakátolás, új tagok meghívása, stb.) (Szendrő, 1999)

3. melléklet: A kutatáshoz használt kérdőív

Üdvözlöm!

Kérem, vegyen részt az igényfelmérésben, amely egy közösségi önszolgálati rendszer (szívességbank) létrehozását szolgálja! A válaszadás névtelen és önkéntes.

1. Mi az Ön neve?
 1. Férfi
 2. Nő
2. Mennyi az Ön életkora?
3. Mi az Ön családi állapota?
 1. egyedülálló
 2. házas
 3. elvált
 4. élettársi kapcsolatban
 5. párkapcsolatban
 6. özvegy
4. Vannak Önnek gyermekei? Ha igen, mennyi?
 1. Nem
 2. Igen, gyermekem van
5. Az átlaghoz képest milyennek ítéli meg anyagi helyzetét?
 1. sokkal jobb
 2. jobb
 3. átlagos
 4. kicsit rosszabb
 5. sokkal rosszabb
6. Mi az Ön munkaerő-piaci státusza?
 1. foglalkoztatott – alkalmazott
 2. foglalkoztatott – saját vállalkozásban dolgozom
 3. álláskereső
 4. nappali tagozatos tanuló
 5. gyermekgondozási ellátásban részesülő (GYES-en/GYED-en lévő)
 6. nyugdíjas
 7. közfoglalkoztatásban résztvevő

8. egyéb:
7. Mi az Ön legmagasabb iskolai végzettsége?
1. kevesebb, mint 8 általános
 2. 8 általános
 3. szakmunkásképző
 4. középiskola érettségivel
 5. főiskola / egyetem
-

Kérem, mielőtt a további kérdésekre válaszolna, előbb olvassa el a következő ismertető szöveget:

A szívességbank az emberek olyan csoportja, amelyben egymás között árukat és szolgáltatásokat cserélnek valódi pénz felhasználása nélkül. A tagok segítséget kérhetnek a csoport többi tagjától, de nekik is segíteniük kell másoknak.

A szívességbank tehát egy rendszer, amelyben a tagok szívességeket ajánlhatnak fel (vagyis különböző szolgáltatásokat és termékeket). Ilyen szolgáltatás lehet például a gyermekfelvigyázás, segítség a ház körüli munkákban, vagy eszközök kölcsönadása; felkínált termékek pedig lehetnek akár használt ruhák, vagy házilag készített termékek is. Az így adott segítségért a tagok pontokat kapnak attól, akinek szívességet tettek. A pontokra azért van szükség, mert sok esetben a tett szívességet nem attól tudják visszakapni, akinek adták, hanem a szívességbank tagjai közül bárki mástól, aki abban tud segíteni, amire szükség van. A kapott pontokkal tudnak tehát fizetni más tagoknak a szívességért. Ez a rendszer azon az elgondoláson alapszik, hogy mindenki rendelkezik olyan tudással, képességekkel, amelyek segítséget jelenthetnek mások számára.

Egy példa a szívességbankra:

János lenyírja a fűvet Éváéknál, ezért János 20 pontot kap Évától. János használt játékokat szeretne a gyerekeinek, de Évának nincsenek; Máriának viszont nagyon sok gyerekjátéka van, amire már nincs szüksége. János tehát a fűnyírásért kapott 20 ponton Máriától tud venni játékokat, a 20 pontot pedig Mária más szívesség igénybevételére tud használni... stb.

Most, hogy röviden megismerte a szívességbank működésének lényegét, kérem, válaszoljon a további erre vonatkozó kérdésekre!

8. Szimpatikus kezdeményezésnek tartja a szívességbankot? Válaszát indokolhatja is.
 1. igen, mert.....
 2. nem, mert
9. Ön részt venne egy találkozón, ahol részletesen bemutatásra kerülne a szívességbank?
 1. igen
 2. nem
10. Ön lenne tagja egy szívességbanknak Kisújszálláson? (Ha a válasza „nem”, akkor Önre a további kérdések nem vonatkoznak.)
 1. igen
 2. nem
 3. a döntéshez több információra lenne szükségem
11. Önnek van elképzelése arról, hogy milyen szívességeknek tudná hasznát venni a szívességbankban? Írhat konkrét példákat is.
 1. igen, van:
.....
 2. nincs még elképzelésem
12. Önnek van elképzelése arról, hogy milyen szívességeket tudna felkínálni a szívességbankban? Írhat konkrét példákat is.
 1. igen, van:
.....
 2. nincs még elképzelésem

Közreműködését nagyon köszönöm!